

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Handhaven onder de nieuwe orde : de politieke geschiedenis van de Rotterdamse politie tijdens de Tweede Wereldoorlog

van Riet, F.A.M.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Riet, F. A. M. (2008). Handhaven onder de nieuwe orde : de politieke geschiedenis van de Rotterdamse politie tijdens de Tweede Wereldoorlog Zaltbommel: Aprilis

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

DUITSE (POLITIE)-INSTANTIES

De Duitse politie manifesteerde zich in Nederland in tweeërlei gedaante: in de bureaucratie van 'Sipo und SD' en in de militaire eenheden van de 'Ordnungspolizei'. Zonder twijfel is de eerste categorie de meest gehate en gevreesde geweest. Men kan wel zeggen, dat bijna iedere Nederlander tijdens de oorlog tenminste enige malen met het gevreesde begrip SD geconfronteerd is geweest - en hoeveel Nederlanders zijn niet persoonlijk in onvrijwillig contact gekomen met de verafschuwde organisatie, die zich achter deze beruchte afkorting verschool? [...]

(N.K.C.A. in 't Veld, *De SS en Nederland. Documenten uit SS-archieven 1935-1945*, 112)

Voor de handhaving van de openbare orde en het controleren van de burgerbevolking hadden de Duitse autoriteiten de beschikking over verschillende (politie)instanties, zoals de Sicherheitspolizei und Sicherheitsdienst (Sipo und SD), de Ordnungspolizei (Orpo) en de Feldgendarmerie. Vanwege het burgerlijk bestuur mocht de Feldgendarmerie in Nederland alleen optreden als militaire politie-eenheid. Alle overige politietaken werden in eerste instantie behandeld door de Duitse algemene politie (Orpo). Wanneer dus burgers of Duitse militairen waren aangehouden voor het plegen van strafbare handelingen tegen het Duitse leger was of de Feldgendarmerie of de Orpo bevoegd om op te treden. Hoewel de Sipo und SD als politieke politieorganen normaal gesproken niets met deze zaken van doen hadden, werd er toch op aangedrongen gebruik te maken van de kundigheid van deze instellingen.¹

6.1 SICHERHEITSPOLIZEI UND SICHERHEITSDIENST

Na de machtsovername in Duitsland had men een daadkrachtige politieke politie nodig om daarmee de tegenstanders uit te schakelen en de rest van de bevolking onder bedwang te houden. Hiervoor werd eind april 1933 de Geheime Staatspolizei (Gestapo) opgericht. Nadat Himmler in juni 1936 benoemd was tot 'Reichsführer-SS und Chef der Deutsche Polizei', reorganiseerde hij het politieapparaat. De Schutzpolizei en Gendarmerie werden samengevoegd in het 'Hauptamt Ordnungspolizei'. De Gestapo en Kriminalpolizei vormden samen het 'Hauptamt Sicherheitspolizei'. Eind september 1939 richtte Himmler het 'Reichssicherheits-hauptamt' (RSHA) op, waarin het 'Hauptamt Sicherheitspolizei' en het 'Hauptamt Sicherheitsdienst' tot een instituut werden samengevoegd.² De bezetter had hierdoor een machtig en gevreesd instrument in handen, waarmee zij hun vervolgings-, onderdrukkings-, en vernietigingspolitiek met veel succes kon uitvoeren. In Nederland streek de staf van de Sipo und SD, spoedig aangeduid als Befehlshaber der Sipo und des SD (BdS), neer in Den Haag. Als Befehlshaber zijn achtereenvolgens werkzaam geweest; dr. H. Nockemann, dr. W. Harster, E. Naumann en dr. K.G.E. Schöngarth.³

De eerste wisseling vond zeer snel plaats, omdat na de onverwachte demonstraties op 29 juni 1940 (Anjerdag) de toenmalige BdS, Nockemann, aan de kant geschoven werd en vervangen door Harster, die direct veranderingen in de organisatiestructuur aanbracht. De Einsatzkommandos werden opgeheven en daarvoor in de plaats werden zes Aussendienststellen opgericht, die in Amsterdam, Groningen, Arnhem, Den Bosch, Maastricht én Rotterdam gevestigd werden. Daarnaast kregen een aantal kleinere plaatsen Aussenposten.⁴

Eerder werd vermeld dat het bevel over de in het bezette Nederland gestationeerde gewapende SS en de Duitse (politie)instanties bij de HSSPF, Rauter, berustte. Dit gold echter niet voor de BdS, omdat die alleen voor wat betreft de 'Sicherung der Ruhe und Ordnung' en interne SS-zaken aan Rauter ondergeschikt was. In alle andere zaken was de BdS, naar eigen zeggen, ondergeschikt aan het RSHA.⁵ Dit is een duidelijk voorbeeld van de Duitse 'verdeelen heerspolitiek'. Rauter verklaarde na de bevrijding dat hij commanderend generaal van alle Duitse SS- en politiekrachten was, waarbij de drie Duitse ondergroepen geleid werden door

bevelhebbers, die werden ingezet door de chef van de 'Hauptämter' in Berlijn. Voor de Waffen-SS, was dat het SS-Führungshauptamt, voor de Orpo het Hauptamt Ordnungspolizei en voor de Sipo und SD het RSHA. De drie bevelhebbers waren tegelijkertijd Rauters vertegenwoordigers geweest. Zij tekenden alleen, 'im Auftrag' of 'in Vertretung'. Voor wat betreft de Orpo werden de interne of huishoudelijke aangelegenheden, zoals bewapening, uitrusting en bevordering uitsluitend door het Hauptamt in Berlijn geregeld. Het werk van de Orpo stond onder Rauters leiding. Bij de Sipo en SD lag het anders. De SD was een zuivere Rijksaangelegenheid die onmiddellijk met Berlijn contact had. De berichten die van de SD naar Berlijn gingen kreeg Rauter dan ook niet te zien. De SD stelde een wekelijks rapport op, dat aan Seyss-Inquart, Christiansen en Rauter werd toegezonden, alsmede aan de Commissarissen-generaal. Volgens Rauter had hij geen recht zich van de interne aangelegenheden van de SD op de hoogte te stellen. Hij kon over een bepaald geval, indien het een Nederlander betrof, inlichtingen verlangen. De BdS was verplicht hieraan te voldoen. De leiders van de afdelingen I, II, III en IV van de BdS correspondeerden via de BdS met de leiders van de afdelingen I, II, III en IV van het RSHA en omgekeerd. In deze correspondentie had Rauter geen inzage. Berichten werden eveneens direct aan het RSHA gezonden, zonder dat hij deze kon zien. Ook hier kon hij zich over bepaalde zaken, die hem interesseerden, laten voorlichten. Rauter had alleen contact met de BdS en niet met de leiders van de Aussendienststellen.⁶

De organisatiestructuur van het BdS in Den Haag was een gedeeltelijke kopie van het RSHA in Berlijn en was eveneens verdeeld in afdelingen. Deze organisatie was ook weer terug te vinden bij de Aussendienststellen.

De afdelingen IV (Gestapo) en V (Kripo) waren de politionele afdelingen en bezaten arrestatiebevoegdheid. Samen vormden zij de Sipo. De SD, aangeduid als afdeling III, was een inlichtingen- en informatiedienst en bezat daardoor normaal gesproken geen executieve bevoegdheden. De ambtenaren van de afdelingen III, IV en V waren de beruchtste, want I en II hadden zuiver een administratieve taak. De meeste afdelingen waren onderverdeeld in zogenaamde Referate, die ieder een eigen taakveld toebedeeld hadden gekregen. Eind 1940, begin 1941 waren in Nederland bij de Aussendienststellen 369 Sachbearbeiter werkzaam. Hiervan deden er 287 dienst bij de Sipo en 82 bij de SD.⁷ Het aantal Duitsers dat in Nederland bij de Sipo und SD werkzaam is geweest heeft nooit meer bedragen dan duizend man. Rauter noemde een getal van zeshonderdvijftig tot zevenhonderd, waarbij hij het administratief personeel, chauffeurs en Nederlandse arbeidskrachten, die werkzaam waren bij de Sipo, had meegerekend. Het overige deel behoorde tot de SD.⁸ Deze geringe sterkte was niet het enige probleem, want het naar de bezette landen gezonden personeel behoorde niet tot het beste.

De Referaten van afdeling III (SD) verzamelden ieder op hun eigen terrein de nodige informatie. Referat III-A was werkzaam op het gebied van recht en burgerlijk bestuur en was in onderafdelingen verdeeld. III-A1 hield zich bezig met informatieve waarneming op het gebied van burgerlijk bestuur en III-A2 met die van recht en rechtspleging. De informatie die beide onderafdelingen vergaard had, werden ten eerste verwerkt in de Meldungen aus den Niederlanden en ten tweede in speciale berichten voor het RSHA. Bij III-A3 en III-A4 werd de

politieke betrouwbaarheid van overheidspersoneel en politieambtenaren onderzocht. Het materiaal hiervoor werd door de Sachbearbeiter van III-A aan de Aussendienststelle geleverd. Voor de zekerheid werd voor speciale gevallen nog een onderzoek vanuit Den Haag ingesteld. Hiervoor waren twee Haagse politieambtenaren bij de BdS gedetacheerd.⁹

Referat III-B interesseerde zich vooral voor de politieke partijen en groepen, die vanaf mei 1940 nog actief waren. Na het verbod en de liquidatie van de Nederlandse parlementaire partijen concentreerde het Referat III-B zich hoofdzakelijk op de NSB en op die groepen en bewegingen, die geacht werden aan de opbouw van een Nieuwe Orde in Europa met Duitsland mee te werken. Na september 1944 heeft III-B zich ook beziggehouden met het verzamelen van politieke inlichtingen uit het door de geallieerde troepen bevrijde deel van Nederland. Het Referat III-C was werkzaam op het gebied van kunst en wetenschap en III-D behandelde economische en financiële zaken.¹⁰

De SD gaf de verzamelde informatie onder andere door aan afdeling IV (Gestapo) die de bestrijding van politieke tegenstanders tot taak had en was onderverdeeld in niet minder dan dertien Referaten. Zo hielden de Referaten IV-A1 tot en met IV-A6 zich bezig met het nationaal verzet en verzetsgroepen, zoals het communisme, afluisteren van vijandelijke zenders en ongeoorloofd bezit van radiotoestellen. De Referaten IV-B1 tot en met V-B3 behandelden voor zover het politiek betrof de katholieke en protestantse kerken, sekten van allerlei aard, vrijmetselaars en Jehovah's Getuigen. IV-B4 vormde een uitzondering, want dit Referat stond direct onder de BdS en was als een afzonderlijke afdeling te beschouwen. Medewerkers van dit Referat behandelden alle joodse aangelegenheden. De Zentralstelle für Jüdische Auswanderung in Amsterdam stond direct onder deze afdeling.¹¹

Afdeling V vormde de Kriminalpolizei (Recherche) en behandelde onder andere de algemene criminaliteit, gepleegd ten nadele van de Wehrmacht, voor zover deze behoorde tot de competentie van de Duitse General-Staatsanwalt in Den Haag. De Kripo bestond uit vijf onderafdelingen. In samenwerking met de Nederlandse zedenpolitie hield Referat V-A bijvoorbeeld acties in cafés en andere uitgaansgelegenheden waarbij 'loslopende' vrouwen gearresteerd werden voor het ondergaan van een medisch onderzoek, in verband met geslachtsziekten.¹²

Aussendienststelle Rotterdam

Uit hoeveel leden de Aussenstelle Rotterdam exact bestaan heeft, is niet vast te stellen. Regelmatig vonden binnen de personeelsbezetting mutaties plaats. Het personeelsbestand bleef gedurende de bezetting gestaag groeien. Aangezien de Aussenstelle Rotterdam een regiofunctie had en de personeelsbezetting daarvoor zeker niet toereikend was, heeft men dankbaar gebruik gemaakt van betaalde verklikkers en plaatselijke politiemensen.

Volgens officiële stukken was SS-Obersturmführer H. Moller vanaf begin 1941 met de leiding van de Aussenstelle belast. Zijn plaatsvervanger was SS-Obersturmführer König. Over beiden is weinig bekend. Zij hadden in een relatief rustige periode de touwtjes in handen,

waarin het verzet nog een bescheiden rol speelde. Moller kreeg enkele maanden na zijn indiensttreding te maken met een zaak waarbij twee van zijn ondergeschikten betrokken waren en wat overigens geen reclame was voor zijn Aussenstelle. Begin 1941 werd aan de Zwitserse grens een gedeserteerde Duitse militair samen met een joods meisje aangehouden. De militair had nog geprobeerd zelfmoord te plegen, maar dat was niet gelukt. Onderzoek wees uit dat de militair zijn vlucht bekostigd had met geld dat hij had gekregen, nadat hij aan de Rotterdamse garagehouder J. van der Weyden auto-onderdelen had verkocht. De garagehouder werd in maart 1941 aangehouden. Hij werd door het hoofd van de plaatselijke afdeling V (Kripo), SS-Untersturmführer en Kriminalsekretär W. Bracht en een van zijn ondergeschikten, SS-Hauptscharführer en Kriminalassistent H. Seifert, verhoord. Omdat dit verhoor niet het gewenste resultaat opleverde, werd Van der Weyden zwaar mishandeld. Deze mishandeling was enkele maanden later reden voor vrijspraak. De rechters van de Duitse rechtbank in Utrecht negeerden de mishandeling door de beide functionarissen van de Aussenstelle Rotterdam niet en brachten Harster hiervan op de hoogte. Harster droeg het onderzoek naar de mishandeling op aan de toenmalige leider van de Gestapo in Nederland, SS-Sturmbannführer en Oberregierungsrat dr. W. Hammer. Het zag er aanvankelijk naar uit dat Bracht en Seifert er met een waarschuwing van af zouden komen. De leider van het Referat IV-E bij het hoofdkwartier in Den Haag, Schreieder, was toevallig bij het verhoor aanwezig. Omdat hij door had dat Bracht en Seifert niet de waarheid vertelden en hij zelf tegen het mishandelen van arrestanten was, vroeg hij aan Harster of hij deze zaak nader mocht onderzoeken. Nadat Harster toestemming gegeven had, ging hij aan de slag. Hij verhoorde alle partijen nogmaals en uiteindelijk gaven Bracht en Seifert toe Van der Weyden mishandeld te hebben. Nadat Schreieder het rapport bij het hoofd van afdeling IV in Den Haag, Dr. E. Deppner, had ingediend, kregen de beide 'daders' van Harster alleen een reprimande.¹³

Eén van de eerste grote successen van de Aussenstelle was het oprollen van de communistische verzetsgroep NVM in oktober 1942. Het toeval en Rotterdamse politiemannen hadden de bezetter hierbij geholpen. In Scheveningen werd direct een Sonderkommando van de Sipo samengesteld. Een medewerker van de BdS in Den Haag, Wölk, werd naar Scheveningen gestuurd en kreeg de leiding over het Kommando, omdat hij zich met communistenzaken bezighield. Half oktober 1941 was hij al in Rotterdam gesignaleerd, toen hij een man aan bureau Oostervantstraat had gebracht, die ter zake van communistische agitatie in bewaring moest worden gesteld.¹⁴ Wölk had in Scheveningen laten zien wat hij waard was. Zijn aanstelling als Dienststelleleiter van de Aussenstelle Rotterdam kwam dan ook niet uit de lucht vallen. Hij volgde Moller op, die ondertussen naar Duitsland vertrokken was.¹⁵

Dienststelleleiter H.J. Wölk

Wölk, geboren op 21 juni 1905 in Neu-Grabowen, ging in 1924, na het behalen van het eindexamen aan de Oberrealschule van Schneidemühl, als volontair naar de A.E.G. fabriek in

Berlijn. Drie jaar later verruilde hij deze baan voor een opleiding economie aan de handels-hogeschool in Berlijn en bezocht daarna de universiteiten van Berlijn en Greifswald. Tijdens zijn studietijd was Wölk lid van de nationaalsocialistische studentenbond. Zijn politieke voorkeur werd nog duidelijker toen hij zich in september 1930 opgaf als lid van de Sturm-*abteilung* (SA) en twee jaar later toetrad tot de NSDAP. Zijn politieloopbaan begon op 1 oktober 1933 met het volgen van de praktische politieopleiding en plaatsing bij de persafdeling van de Gestapo. Een half jaar later werd Wölk als aspirant Kriminalkommissar geplaatst bij de Polizeifachschule in Charlottenburg. Na het eindexamen werd hij bevorderd tot Hilfskriminal-kommissar en één jaar later tot Kriminalkommissar. Tegelijkertijd werd hij in de SS-rangen bevorderd tot Untersturmführer. Enkele dagen voor het uitbreken van de Tweede Wereld-oorlog werd Wölk overgeplaatst naar de Staatspolizeistelle in Weimar en daar bleef hij totdat hij op 15 juni 1941 naar Nederland kwam. Ondertussen was hij bevorderd tot Kriminalrat en SS-Obersturmführer. Op 20 april 1944 werd hij in de SS-rang bevorderd tot Sturmbannführer.¹⁶

Herbert Johannes
Wölk, geb. 21 juni 1905
in Neu-Grabowen
(SS-Sturmbannführer).

Adalbert Darmstädter,
geb. 7 november 1911 in
Gelsenkirchen.

Met ingang van 15 december 1942 werd Wölk leider van de Aussendienststelle Rotterdam. Wölk nam zelf de leiding van afdeling III (SD) op zich, terwijl SS-Untersturmführer A. Darmstädter bevel voerde over de Referaten III-A en III-B.¹⁷ Wölk werd geassisteerd door een aantal fanatieke stafleden. Kriminalobersekretär P. Burghoff, geboren op 23 januari 1898 in Danzig en sinds de herfst van 1942 werkzaam bij de Aussenstelle Rotterdam, was waarnemend Dienststelleleiter en had tevens de leiding over Referat V (bestrijding criminaliteit). K.P.H. Bläse stond aan het hoofd van het Referat IV-2A en had zodoende alle zaken met betrekking tot sabotagegevallen en overvallen onder zijn hoede.

Degenen die bij de referaten daadwerkelijk de zaken behandelden waren de zogenaamde 'Sachbearbeiter'. Kriminalsekretär A.D. Siemon had een dubbelfunctie, als Sachbearbeiter behandelde hij alle kerkelijke aangelegenheden en stond daarnaast tevens aan het hoofd van het Rotterdamse Judenreferat IV-B4, zodat hij alle zaken waarbij joden betrokken waren behandelde.¹⁸

Onder leiding van Wölk ontwikkelde de Aussenstelle Rotterdam zich tot een wreed en gevreesd instituut. Het opsommen van alle door hen gepleegde misdaden zou een lange droevige, maar zeker ook incomplete lijst opleveren, want in september 1944 hebben leden van de Aussenstelle het volledige archief vernietigd. Via de verklaringen uit het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) en de (weinig) bewaard gebleven documenten is het toch enigszins mogelijk een beeld te scheppen over de werkzaamheden en organisatie. De enige die iets over de vroege periode schreef was J.W. Hoffmann. Zijn uitgebreide verweerschrift bestond uit twee schoolschriften. Hoffmann, bijgenaamd 'De Bokser', was misschien wel één van de beruchtste en wreedste medewerkers van de Aussenstelle Rotterdam. Als Sachbearbeiter was hij belast met het oprollen van het verzet. Een collega van hem, W. Schlein, omschreef hem, als de grootste sadist, niet alleen van de Rotterdamse Aussenstelle, maar van heel Nederland. Volgens Schlein had Hoffmann aan vrijwel alle razzia's meegedaan en hield ook zonder orders, onder zijn eigen verantwoordelijkheid razzia's. In de laatste maanden van

Paul Burghoff, geb. 23 januari 1898 in Danzig (SS-Untersturmführer).

28 juli 1941. Kurt Paul Hans Bläse, geb. 29 mei 1900 in Berlijn (SS-Untersturmführer).

1944. Johannes Wilhelmus Hoffmann, geb. 22 mei 1904 in Duisburg

de bezetting had hij maar een gedachte: 'hoe krijg ik de ondergrondse klein?' Hij had voor de bestrijding van de 'terroristen' alles over en elk middel scheen hem daartoe geschikt. Verder zou Hoffmann van Wölk opdrachten gekregen hebben, om ten koste van welke methode dan ook, arrestanten tot bekentnissen te dwingen. Wölk gaf evenwel zijn orders nooit rechtstreeks, maar een goed verstaander, zoals Hoffmann er een was, begreep volkomen wat Wölk bedoelde.¹⁹ Na de bevrijding stond boven een artikel: 'Eis tegen Hans Hoffmann, tiran van Rotterdam, doodstraf'. In hetzelfde artikel werd hij door de procureur-fiscaal, die de doodstraf eiste, een beestmens genoemd. Hij zou tientallen mensen doodgeschoten hebben en hij had vele Nederlanders zwaar mishandeld.²⁰ Wie was deze Hoffmann?

De op 22 mei 1904 in Duisburg geboren Hoffmann werd op 28 mei 1940 na de capitulatie van het Nederlandse leger en de instelling van een burgerlijke bezettingsbestuur in Nederland gedetacheerd. Zijn standplaats was vanaf juni 1940 Rotterdam. Hoffmann was Kriminalassistent en geüniformeerd als *ss-Hauptscharführer*, zonder echter lid te zijn van de *ss*. Tot het tijdstip van het uitbreken van de oorlog met Rusland deed hij slechts dienst als politiemann, met als taak zich in elk opzicht op de hoogte te stellen van de plaatselijke situatie. Daarna werd hij ingedeeld bij de afdeling die belast was met de bestrijding van communistische-, terroristische- en sabotagegroepen. Leider van deze afdeling was eerst Vehres, later Schöning en daarna tot aan de capitulatie Burghoff.²¹

Hoffmann verklaarde na de bevrijding hoe het kwam dat de Aussenstelle Rotterdam zo'n slechte naam gekregen had. Vanaf juni 1940 tot de zomer van 1941 zou het bureau in Rotterdam geleid zijn door commissaris Laudorf. Deze beroepspolitieman was zakelijk en leidde het bureau vanuit een zuiver politiestandpunt. Hij werd tot groot leedwezen van alle oudere politiemannen vervangen door Moller, een *SD*-man zonder politieopleiding of ervaring. Bij Moller's intrede werd gezegd dat het personeel van de Rotterdamse Aussenstelle niets presteerde, zodat door hem de totale personeelsbezetting door elkaar gegooid werd. Beroepspolitiemannen van de Sipo moesten van dit ogenblik af *SD*-werk (informatie- en inlichtingendienst) verrichten en *SD*-mannen zonder politieopleiding, werden belast met politiewerk (Sipo). Volgens Hoffmann kreeg de Aussenstelle vanaf dit tijdstip een slechte naam, omdat deze *SD*-mannen vanwege hun gebrek aan politie-ervaring geneigd waren hun toevlucht te nemen tot mishandelingen. Onmiddellijk nadat Wölk in dienst getreden was, werd vastgesteld dat hij zijn commando en bevoegdheden met alle gestrengheid doorvoerde. Oude beroepspolitiemannen met twintig en meer dienstjaren werden als

loopjongen behandeld en tot steeds meer activiteit opgezweept. Om aan de bevelen de nodige nadruk te verschaffen, zou het personeel bijna dagelijks bedreigd zijn met krijgsraadstraffen van het *SS- und Polizeigericht* no.x. Werd bijvoorbeeld een Nederlander gearresteerd, die men verdacht van illegale activiteiten, dan eiste Wölk in een onmogelijk korte tijd een rapport over de doorgevoerde verhoren, waardoor verschillende beambten bij deze verhoren ontoelaatbare middelen toepasten, om daardoor zo snel mogelijk tot resultaten te komen. Daarbij kwam als hoofdfactor dat juist in deze tijd vanuit Engeland de illegaliteit tot grotere activiteit werd aangespoord. Hierdoor ontstond van beide zijden een opgezweepte activiteit, die wel tot harde botsingen moest leiden, hetgeen dan ook niet uitbleef. Tot zover was de verklaring van Hoffmann nog enigszins geloofwaardig, maar dit gaat waarschijnlijk niet op voor het vervolg.²²

Hoffmann verklaarde dat hij en zijn collega's door samenloop van omstandigheden genoodzaakt waren, tegen wil en dank en met alle hardheid de strijd in te gaan. Als oud politiemannen stuitte hun dit tegen de borst, doch hieraan konden en mochten zij zich niet onttrekken, omdat deze strijd uiteindelijk niet gericht was tegen hen persoonlijk, noch tegen het nationaalsocialisme als zodanig, doch vooral, en dit moest als politiemans en soldaat het zwaarste wegen, tegen het vaderland. Zo zag Hoffmann het als zijn plicht deze harde strijd tot het bittere einde uit te vechten, ook al plaatste deze strijd hem soms voor innerlijke conflicten als mens en als politiemans. Aan de verhoren van de gearresteerde communisten namen praktisch alle beambten van het bureau deel, omdat soms dertig tot veertig arrestanten in het Haagseveer waren ingesloten. Wanneer bij deze verhoren sommige arrestanten door andere beambten, die minder politionele ervaring hadden, te hard werden aangepakt, dan geschiedde dit niet uit kwelzucht, doch alleen en uitsluitend om een einde te maken aan deze terreuractiviteit. Dat kon slechts leiden tot onnodige en veelal onschuldige offers, omdat volgens de bestaande bevelen immers op iedere actie een tegenactie in de vorm van represailles moest volgen, vooral op aandringen en door toedoen van de zuiver militaire autoriteiten. Hoffmann gaf als voorbeeld de bomaanslag op het spoorwegviaduct bij het Delftsche Poortstation in 1942. De daders werden via de radio en pers opgeroepen zich te melden, omdat anders als represaille gijzelaars (dus onschuldigen) zouden worden gefusilleerd. De daders meldden zich niet en konden ook niet opgespoord worden. Vijf vooraanstaande mannen werden daarop als represaille gefusilleerd. Om dergelijke harde maatregelen te voorkomen waren zij als beambten van de Sipo verplicht iedere verzetsactiviteit te breken en sabotagedaden en aanslagen zo mogelijk te verhinderen, aldus de verklaring van Hoffmann.²³

Verscherpt verhoor

Hoffmann gaf het mishandelen van arrestanten tijdens de verhoren toe, maar ontkende hieraan meegedaan te hebben. Hij vergat hierbij dat een *verschärfte Vernehmung* (verscherpt verhoor) was toegestaan, mits aan bepaalde voorwaarden was voldaan. Volgens de voorschriften, die in juni 1937 officieel waren vastgelegd, bestond verscherpt verhoor uit maximaal

Kurt Carl Ferdinand Henri Richter, geb. 21 juli 1908 in Hamburg

25 stokslagen op het achterwerk van de arrestant. Vanaf de tiende slag moest er een arts aanwezig zijn en omdat men bang was voor persoonlijke rancune, mochten de stokslagen niet worden toegediend door de ambtenaar die het onderzoek uitvoerde.²⁴ Een bijlage uit het dossier van Hoffmann geeft echter een heel ander beeld over zijn gedragingen tijdens de bezetting. Hierin worden in het kort 24 zaken behandeld waarin zijn naam genoemd wordt en waarbij hij tenminste twintig arrestanten mishandeld zou hebben. Bovendien was Hoffmann bij een aantal zaken geweest, waarbij veertien doden gevallen waren. Meestal was buiten het slachtoffer niemand getuige van de daadwerkelijke mishandeling, maar wel van het uiteindelijke resultaat. Bij de arrestatie van de communist Speksnijder, op 9 januari 1943, was van beide sprake. Een politieagent had gezien dat Hoffmann het slachtoffer mishandelde. Een getuige liet weten, dat het wel leek of de man met een stier gevochten had.²⁵

Hoffmann was niet de enige die, al dan niet met toestemming, gebruik maakte van het verscherpt verhoor. Degene die hier openlijk voor uitkwam was K.C.F.H. Richter, geboren op 21 juli 1908 in Hamburg. Hij werd half december 1941 bevorderd tot Kriminal Oberassistent en overgeplaatst naar de Aussenstelle Rotterdam. De eerder geciteerde Schlein schreef dat Richter sinds 1942 in Holland was en altijd bij de Gestapo gediend had met als opdracht de diverse 'Widerstandsorganisationen' te bestrijden. Richter was

volgens Schlein een sadist en evenals Hoffmann had hij voor degenen die in zijn handen vielen altijd de doodstraf gevraagd. In de maanden voor september 1944 werden de executies op Kralingen nog niet door de Orpo uitgevoerd. Deze was hier eerst in November 1944 mee belast. In die eerste maanden waren de standrechtelijk ter dood veroordeelden door Richter, M. Kohlen, Hoffmann en H.F.J. Schumacher persoonlijk gefusilleerd.²⁶

Het eerste wat Richter verklaarde was, dat hoewel hij het SD-teken op zijn mouw droeg, hij niet tot deze dienst behoorde, maar tot de Sipo. Richter verklaarde verder nog via de BdS uit Den Haag bevel gekregen te hebben voor verschärfte Vernehmung van twee mannen, omdat zij een onvoldoende en niet geloofwaardige verklaring hadden afgelegd. De arrestanten A. Breukelaar en J. Krop waren op 30 oktober 1942 na verraad in een woning aan de Heemskerkstraat in Den Haag gearresteerd. Zij waren lid van 'Vrij Nederland'. Verschärfte Vernehmung kon volgens Richter inhouden; plaatsing in een verduisterde cel, langdurige verhoren, verminderde voeding en stokslagen. Kortom bijna alles wat iemand tot een bekentenis kon dwingen was geoorloofd. De ondervrager kreeg alleen het bevel. De toe te passen middelen kon hij zelf bepalen.²⁷

In feite was deze uitspraak van Richter juist, want in juni 1942 was de regeling met betrekking tot het toepassen van geweld verruimd en vereenvoudigd. Het maximum aantal stokslagen werd afgeschaft en pas vanaf de 21ste stokslag moest een arts aanwezig zijn. Indien een arrestant een communist, marxist, Jehovah's Getuige, saboteur, terrorist, lid van een verzetsorganisatie, geheim agent, asociaal dan wel een 'werkschuwe' Poolse of Russische dwangarbeider was, mocht de BdS beslissen of er verscherpt verhoord werd en wat voor maatregelen dan gebruikt mochten worden. Behoorde een arrestant niet tot de genoemde categorieën, dan moest eerst toestemming aan de chef van de Sipo und SD in Berlijn worden gevraagd.²⁸

Richter verklaarde dat hij met zijn collega Kohlen een van de gevangenen meermalen stokslagen had toegediend. De andere had hij wegens gezichtsuitslag gespaard, maar hij wist niet of zijn collega hem mishandeld had. Richter zag in de stokslagen geen mishandeling. Een ander slachtoffer verklaarde dat hij tijdens de bezetting, na zijn arrestatie, was meegenomen naar de kelder van de Aussenstelle. Daar werden hem door Richter en de eerder genoemde Kohlen de handboeien omgedaan en vervolgens werd hij opgehangen aan een steunijzer van de centrale verwarming. Na de bevrijding had hij nog steeds een grote bult tussen de schouderbladen, waaraan de doktoren niets meer konden doen.

Kohlen, geboren op 14 augustus 1910 in Wegberg, gaf eveneens toe met een gummistok geslagen te hebben. Op 28 mei 1940 kwam hij naar Nederland en na een verblijf van drie weken in Utrecht werd Rotterdam zijn vaste standplaats. Hij behoorde tot de vaste kern van de Aussenstelle Rotterdam. Aanvankelijk was Kohlen in de SS-rang van Oberscharführer aangesteld als Kriminalassistent. In 1942 werd hij bevorderd tot Hauptscharführer en Kriminaloberassistent. Ook hij verklaarde dat, hoewel hij een uniform met het SD-teken op de mouw droeg, hij niet bij de SD werkzaam was geweest.²⁹ De bedoeling om met de aanpassing van de uniformen naar buiten te laten zien dat er eenheid bestond tussen de Sipo en de SD, was een valse voorstelling van de daadwerkelijke (werk)verhoudingen. Zoals uit de verklaringen blijkt wilden de Sipo-medewerkers niet geassocieerd worden met de SD. Bovendien waren de werkzaamheden in eerste instantie strikt gescheiden.³⁰

Martin Kohlen, geb. 14 augustus 1910 in Wegberg (SS-Sturmscharführer).

In het laatste bezettingsjaar werd deze scheiding tussen Sipo und SD losgelaten, want omdat in september 1944 het vergaren van inlichtingen niet meer zo belangrijk gevonden werd, werd de SD opgeheven, waarna nagenoeg alle medewerkers bij razzia's en arrestaties werden ingeschakeld.³¹

Wölk kreeg in juli 1944 bevel om deel te nemen aan een grote bespreking bij de BdS Schöngarth. Wölk meende dat deze bespreking in Zwolle of Westerbork had plaatsgevonden. Tijdens de bespreking gaf Schöngarth een overzicht over de veranderde toestand en over nieuwe bevelen die door de Führer en het oppercommando van de Wehrmacht gegeven waren. Deze bevelen had Wölk persoonlijk nooit gezien. Door Schöngarth werd medegedeeld dat de Gerichtbarkeit in Nederland opgeheven werd en de gerechten hun werkzaamheden staakten. De Aussendienststellenleiter (Postenführers en hun plaatsvervangers) van de Sipo kregen alle volmachten op het zogenaamde executieve terrein. Dit wilde zeggen dat de taak van de Aussendienststellenleiter, die tot dan toe beperkt was tot het opsporen, arresteren en verhoren van politieke tegenstanders, werd uitgebreid. Feitelijk kwam het er volgens Wölk op neer dat iedere Aussendienststellenleiter, na ieder geval uitvoerig te hebben onderzocht, aan de hand van de toen geldende wetten en de algemeen bekende praktijken van de voorheen werkzame rechtbanken ook het vonnis kon vellen. In de praktijk kwam het erop neer dat Aussendienststellenleiters in alle gevallen waarop de doodstraf stond, zelfstandig moesten en konden beslissen. Deze bevoegdheid was ook gegeven aan de plaatsvervangers van de Aussendienststellenleiters. De plaatsvervanger van Wölk op executief terrein was Burghoff. Wölk verklaarde dat hij deze bevoegdheid echter niet graag had willen uitoefenen, omdat dit een te zware verantwoording was. In alle gevallen had hij, zo lang hij nog een behoorlijke verbinding per telefoon of telex met de BdS had, aan hem de beslissing overgelaten. Het bevel van Schöngarth van 11 september 1944 betreffende 'Bekämpfung von Terroristen und Saboteure' was bij Wölk bekend, en was hem destijds per telex toegezonden. Door Deppner werd hij korte tijd na de ontvangst van bedoeld bevel erop gewezen, dit zogenaamde Niedermachungsbehl op de dienstappels voortdurend aan alle ambtenaren van zijn dienst mondeling bekend te maken. Zo bestonden er twee bevelen, het eerste (Führerbefehl) voor Nederlandse personen, die gearresteerd waren en waarvan het oordeel over deze personen aan de Aussendienststellenleiter was overgelaten en het tweede (Niedermachungsbehl van Schöngarth) betreffende alle Nederlandse personen die zich aan bepaalde in dat bevel genoemde feiten hadden schuldig gemaakt en ter plaatse tijdens, of kort na de arrestatie onmiddellijk moesten worden doodgeschoten. De beslissing werd aan de beambte van de Sipo, die ter plaatse was, overgelaten. Over al deze gevallen werd rapport uitgebracht aan de BdS. Het laatstgenoemde bevel was volgens Wölk nimmer opgeheven. Toen Rauter weer 'Gerichtsherr' werd, werd de bevoegdheid voor de Aussendienststellenleiters, gedeeltelijk ingetrokken. In plaats hiervan werd het zogenaamde 'Verfahren Sonderbehandlung' ingevoerd. Dit hield in, dat alle personen die voordien wegens het door hen gepleegde strafbare feit, door het gerecht of later door de Aussendienststellenleiter ter dood veroordeeld konden worden, nu moesten worden opgegeven aan de BdS. Dit geschiedde door een kort telexbericht, waarin was vermeld; personalia, strafbaar feit, resultaat van het onderzoek en het

verhoor, bewijsmateriaal en bekentenis of ontkenenis van verdachte. Hierop kreeg Wölk van Deppner, chef van de afdeling IV van de BdS, een telexbericht over dat wat over de betreffende verdachte beslist was. Dit geschiedde in naam van Rauter. Was de beslissing *Sonderbehandlung* (dit betekende doodstraf) dan werd de verdachte niet direct doodgeschoten en ook geen executiebevel gegeven, maar de verdachte werd op een bijzondere lijst geplaatst. Deze lijsten werden bij Wölk's dienst bijgehouden door Burghoff en correspondeerden met een soortgelijke lijst, die bij de BdS berustte. Gebeurde er ergens in het gebied van de Aussenstelle Rotterdam een sabotage- of terreurdaad, die naar de mening van de hogere autoriteit (Rauter) represaille noodzakelijk maakte, dan werden de personen die op die lijsten voorkwamen door de BdS aangewezen. Wölk kreeg dan opdracht om een bepaald aantal van deze mensen voor executie over te geven aan majoor Scholz van de Orpo.³²

Door deze richtlijnen had de bezetter een middel in handen om de verzetsdaden met nog hardere hand te vergelden. Zoals Richter verklaarde, vond het voltrekken van de doodstraf in eerste instantie plaats door eigen medewerkers. Later werden hiervoor vanuit de Orpo executiepelotons samengesteld.³³ Een geliefde plek voor het terechtstellen van tegenstanders was de schietbaan in Kralingen. In de periode van 21 september 1944 tot en met 24 december 1944 werden daar 38 Nederlanders gefusilleerd.³⁴ (zie bijlage 3)

Een van de executies, waarbij leden van de Aussenstelle betrokken waren, vond plaats op 14 september. 's Avonds was verzetsman A. Struik in zijn woning aan de Saftlevenstraat 8a door de Duitsers gearresteerd, omdat tijdens een huiszoeking illegale geschriften, stafkaarten en stempels in de zijkamer van zijn woning waren gevonden. De ochtend daarop kwam een vriend van Struik, W. Bulk, bij de vrouw van Struik op bezoek en demonteerde op haar verzoek de illegale radio, die de dochter van Bulk wegbracht. Kort daarop verschenen drie rechercheurs van Groep 10 aan de woning en verrichtten nogmaals een huiszoeking, waarbij men een achtergebleven onderdeel van de radio vond. Bij de fouillering van Bulk werd een schroevendraaier aangetroffen en dit was voldoende bewijs om hem te arresteren. De drie rechercheurs van Groep 10 bleven in de woning wachten. Uit hun gesprekken kon mevrouw Struik opmaken dat zij nog meer personen verwachtten. Dit was inderdaad het geval, want omstreeks het middaguur kwam een collega van haar man, W. Faassen, aan de woning, met de mededeling dat aan de bevrijding van haar man gewerkt werd. Hij had echter de drie aanwezige rechercheurs niet gezien, door wie hij dan ook direct werd gearresteerd. Bij de fouillering werd een illegaal blaadje gevonden. Nog diezelfde avond werd een executiepeloton samengesteld, die bestond uit de SD'ers Burghoff, Richter, H. Engelshoven, Kohlen en Darmstädter, die de drie mannen in de tuin van de Aussenstelle aan de Heemraadssingel doodschoten. Waarschijnlijk wilden de Duitsers het risico van een eventuele bevrijdingsactie hierdoor voorkomen.³⁵

Bij de executie van 21 september 1944 speelde de Rotterdamse politie al dan niet bewust een pijnlijke rol. Die dag waren op de Schietbaan in Kralingen drie verzetsmensen gefusilleerd. De politie, die opdracht had gekregen om de lijken op te halen en naar de begraafplaats Crooswijk te brengen, constateerde dat een van hen nog tekenen van leven gaf. Na overleg met de wachtcommandant werd het zwaargewonde slachtoffer overgebracht naar

het Zuiderziekenhuis, terwijl men tevens de SD in kennis stelde. Het bleek te gaan om J.J.M. van der Loo, die volgens het dossier van de SD kort tevoren uit het door de geallieerde troepen bezette gebied gekomen was en zich aan wapensmokkel schuldig had gemaakt. Burghoff, degene die al eerder bezwaar had gemaakt tegen het uitvoeren van fusillades door de leden van de Aussenstelle, kreeg van Wölk opdracht een vuurpeloton samen te stellen en nog dezelfde dag voor het fusilleren van Van der Loo zorg te dragen. Hoewel Burghoff van oordeel was dat het ten tweede male fusilleren van een zwaargewonde onmenselijk was, had hij hiertegen niet geprotesteerd, maar wel tegen het feit dat hij de fouten van anderen moest opknappen. Hij ging 's middags met enkele ondergeschikte SD-mannen naar het Zuiderziekenhuis om het slachtoffer op te halen. Een verpleegster, die bezwaar maakte tegen het weghalen van de zwaargewonde Van der Loo, kreeg de mededeling van Burghoff dat zij hem naar een militair ziekenhuis zouden overbrengen. Van der Loo werd naar een gereedstaande auto gedragen en direct overgebracht naar de schietbaan in Kralingen. Daar werd Van der Loo, die niet meer kon staan, op de grond gelegd, waarna Burghoff één van zijn mannen bevel gaf Van der Loo dood te schieten. Door middel van een vuurstoot uit een machinepistool werd de fout van de vorige dag alsnog hersteld. Later kreeg de Rotterdamse politie het verwijt dat zij mede verantwoordelijk was voor de dood van Van der Loo, omdat zij de SD – volgens voorschrift – had ingelicht.³⁶

Hans Erich Kurt Krüger,
geb. 1 juli 1909 in Posen.

Aussendienststelle wordt Einsatzkommando

Na september 1944 werd de benaming Aussendienststelle in Einsatzkommando (EK) gewijzigd. Volgens een personeelslijst bestond het EK Rotterdam uit ongeveer veertig medewerkers van de Aussendienststelle. Het EK stond onder leiding van Wölk. De Polizeiposten werden Aussenkommandos. Het aantal Einsatz- en Aussenkommandos werd vergroot. Uit Frankrijk en België gevluchte Sipo- und SD-medewerkers werden over de Nederlandse commando's verdeeld. Ook in Rotterdam werd kort een Aussenkommando (Sonderkommando) gestationeerd, waar het was ondergebracht op een woonboot in Rotterdam-Zuid.³⁷ Dit Kommando, officieel aangeduid als z.b.V. (zur besonderen Verwendung) Kommando 14 der Sipo und SD, werd aangevoerd door SS-Hauptsturmführer E. Kronberger en bestond uit ongeveer dertig tot veertig medewerkers. Het merendeel van deze manschappen had in gelijke functies dienst gedaan in het Franse Rijsel (Lille), doch door de algemene terugtocht van de Wehrmacht was het Kommando zwerfende geworden. Via Duitsland werd de Nederlandse bodem betreden en na korte tijd in allerlei steden, waaronder

Deventer en Almelo, vertoefd te hebben, werd het Kommando naar Rotterdam overgeplaatst. Ook daar is het slechts korte tijd gebleven, want ongeveer midden oktober 1944 werd Heerenveen de nieuwe standplaats. Volgens het dossier hebben de manschappen in deze plaats flink huisgehouden. Toen Heerenveen op 15 april 1945 door de Canadese troepen bevrijd werd, keerde het Kommando terug naar Rotterdam, waar het voor het grootste gedeelte in krijgsgevangenschap geraakte.³⁸

Hoffmann verklaarde dat de Sipo na de landing in Normandië in zijn geheel organisatorisch werd ondergebracht bij de Waffen-SS. In Utrecht onderzocht een stafarts de leden van het Einsatzkommando Rotterdam. Allen kregen hun bloedgroep op de linkerbovenarm getatoeëerd. Vanaf dat moment werden ze ondergebracht bij de Heeresgruppe B van Generaloberst J. Blaskowitz en stonden zij onder commando van de Kampfkommandant der Festung Rotterdam, generaal Kistner.³⁹

Op 1 april 1945 werd SS-Hauptsturmführer en Kriminalkommissar H.E.K. Krüger, geboren op 1 juli 1909 in Posen, benoemd tot leider van afdeling IV en tevens tot plaatsvervangend leider van het Einsatzkommando Rotterdam. Bij zijn overplaatsing naar Nederland, eind maart 1945, kreeg Krüger van de BdS, Schöngarth, het bevel de dienst van de Sipo in Rotterdam weer in goede banen te leiden. Volgens Krüger was het van meet af aan zijn streven om alles te ordenen en om tegenover Nederlanders zakelijk en correct op te treden. In zijn houding tegenover de bevolking had hij zich slechts laten leiden door nuchtere menselijke en rechtskundige, onaantastbare overwegingen.⁴⁰

Wölk werd op 30 april 1945 overgeplaatst naar Schoonhoven. Enkele weken voor de bevrijding vond er nog een wijziging in de leiding plaats. Op bevel van Schöngarth werd O. Gerbig belast met de leiding van het Einsatzkommando Rotterdam.⁴¹

Onder vuur

Voor het verzet vormde de Aussenstelle Rotterdam een steeds grotere bedreiging. Op 2 juli 1942 werd in of bij de Aussenstelle een primitieve tijdbom gevonden, bestaande uit een granaat met uurwerk. Of het een poging tot een serieuze aanslag betrof was niet vast te stellen, want de dader(s) bleven onbekend.⁴² Waarschijnlijk zullen de gebruikers van het pand aan de Heemraadssingel 226 er niet van onder de indruk geweest zijn, want in de jaren die volgden gingen zij zonder mededogen door met hun terreurdaden.

Volgens W.H. Kuik, werkzaam bij het Fahndungskommando, had er in de zomer van 1944 in de poffertjeskraam aan de Coolsingel een bespreking plaatsgevonden met de ondergrondse beweging, waarin besloten werd tot een aanval op het gebouw van de Aussenstelle. Kuik had over dit plan met zijn collega Schoonus gesproken, die dit aan de SD doorgegeven zou hebben. Een ander lid van het Fahndungskommando verklaarde dat op een zekere middag nagenoeg het hele Fahndungskommando in groepjes van de Heemraadssingel 219 naar de Aussenstelle aan de Heemraadssingel 226 was gegaan. Op het tijdstip waarop de leden van de Sipo und SD normaal gesproken naar huis gingen, kwam nu het personeel van

Politiepersoneel en andere reddingswerkers op de puinhopen van het gebouw aan de Mathenesserlaan, waarin de Drankwet gevestigd was. Voordat de Drankwet het gebouw omstreeks september 1944 in gebruik genomen had, was het pand bewoond door Boelstra.

vernietiging uit. De opgave van het aantal dodelijke slachtoffers liep uiteen van 45 tot 64.⁴⁴

Het bureau van de afdeling Drankwet van de Rotterdamse politie, gevestigd aan de Mathenesserlaan 290 (de oude woning van Boelstra), viel onder de gebouwen, die door de bommen geraakt werden. Vijf van de op dat moment in het gebouw aanwezige politiefunctionarissen kwamen hierbij om het leven. Vier van hen, S.C. Banning, L. den Butter, T.J. van der Kroft en P. Stroomberg staan vermeld op het herdenkingsmonument in de hal van het hoofdbureau.⁴⁵ Het vijfde slachtoffer, D. de Visser, staat niet op het monument

het Fahndungskommando naar buiten, zodat de indruk gewekt kon worden, dat gezien het aantal personen dat het gebouw verliet, zo goed als niemand van de Sipo und SD meer aanwezig zou zijn. In werkelijkheid was het voltallige personeel achtergebleven om eventuele overvallers op te vangen. Ondanks alle voorbereidingen vond de overval niet plaats.⁴³

Hoewel begin september 1944 even gedacht werd dat de bevrijding nabij was, bleek het tegendeel waar. Als nooit tevoren sloeg de bezetter om zich heen. Vanuit de Aussenstelle werd een verbeterde strijd gevoerd tegen het verzet. Naar aanleiding van de grote Novemberrazzia waren diverse verzetsstrijders in handen van de SD gevallen. Het verzet was bang dat hierdoor nog meerdere arrestaties zouden volgen. Vandaar het verzoek aan Londen om via een luchtaanval het gebouw en de archieven van de Aussenstelle te vernietigen. Op 29 november 1944 stegen vanaf het vliegveld Deurne een aantal Typhoon jachtbomwerpers op met als doel Heemraadssingel 226 Rotterdam. Het moest een precisieaanval worden, waardoor het aantal burgerslachtoffers beperkt zou blijven. Het liep anders dan gepland. Een aantal bommen kwam op verkeerde plaatsen terecht en hoewel het eigenlijke doel zwaar beschadigd werd, bleef de totale

vermeld, omdat hij enige tijd dienst had gedaan bij Groep 10 en daardoor niet zuiver genoeg bevonden was.⁴⁶

Op het moment van de aanval zat een aantal gevangenen in het daarvoor bestemde arrestantenlokaal van de Aussenstelle. Of het verzet en de Geallieerden hiervan op de hoogte waren is niet bekend. Sieber en Hoffmann verklaarden na de bevrijding over het bombardement en de bevrijding van de gevangenen. Sieber bevond zich toen de aanval op de Dienststelle los barstte op de kamer welke gelegen was onder het arrestantenverblijf. Ineens vlogen de ruiten aan scherven. Sieber begreep dat ze met een ernstige aanval te maken hadden en ging direct naar buiten. In de Schietbaanlaan, welke vlak bij de Dienststelle gelegen was, was een school door een bom getroffen. De kinderen van die school liepen radeloos op straat rond. Sieber bracht verschillende van die kinderen in een nabij gelegen schuilkelder in veiligheid en zag dat Hoffmann daar ook mee bezig was. Toen ze daarmee klaar waren dacht Sieber ineens aan de gevangenen die opgesloten zaten in de boven zijn eigen kamer gelegen arrestantenkamer.

Dit waren gevangenen van Hoffmann en samen met hem is Sieber naar boven gegaan om de ongeveer negen arrestanten te bevrijden.⁴⁷

Tengevolge van het bombardement was de Aussenstelle zwaar beschadigd, waardoor pand 219 aan de overzijde betrokken werd. Volgens een personeelslijst, die na het vertrek van Wölk in april 1945 is opgemaakt, was de Van Vollenhovenstraat 62 toen het dienstadres. De kelder was afgesloten door middel van traliewerk en werd gebruikt als cel. Aangenomen kan worden dat vanuit dit pand al langer werkzaamheden verricht werden, want hoewel het de dienstwoning van Wölk was, moest een aantal Rotterdammers die door de Sipo ontboden waren zich daar melden.

Het bombardement had weinig effect gehad, want de jacht op verzetsmensen bleef onverminderd doorgaan, terwijl tevens het grootste gedeelte van het archief bewaard gebleven was. Het verzet loerde op een kans om alsnog het uitgebreide archief te vernietigen en enkele arrestanten te bevrijden. Deze gelegenheid deed zich voor op 21 december 1944. Die avond zouden de meeste beampten in het Kasino van de Aussenstelle aan de Heemraadssingel 157

Achterzijde van de Rotterdamse Aussenstelle na het bombardement van 29 november 1944. Op 14 september waren in de tuin nog drie leden van het verzet door een executiepeloton doodgeschoten.

aanwezig zijn voor de viering van het jaarlijkse 'Joelfeest'. Maar liefst 75 manschappen van verschillende knokploegen (KP) waren samengebracht om de overval tot een goed eind te brengen. Toch ging het mis. Volgens het plan zouden kleine groepjes het pand binnenvallen, terwijl anderen buiten voor afdekking zorgden en het Kasino in de gaten hielden. Een buitenstaander was omgekocht om vanaf het Kasino olieballen naar pand 219 te brengen. Wanneer de wacht hiervoor de deur geopend had, zouden een aantal KP'ers volgen. Omdat de man met de olieballen te lang treuzelde en een van de bewakers een pistool probeerde te pakken, werd deze direct neergeschoten. Door het lawaai dachten de dekkings-ploegen dat de overval mislukt was en begonnen direct op het pand te vuren. De KP'ers moesten onverrichter zake de aftocht blazen. Onder hen waren alleen enkele gewonden te betreuren.⁴⁸ Bij de tegenpartij lag dat anders. Nadat het schieten opgehouden was, ging Burghoff met meerdere collega's naar de Dienststelle. Daar bleek hem toen, dat één SD-beambte, één Gefreiter van de Wehrmacht en één voorbijganger gedood waren en dat een telegrafist van de Aussenstelle zwaar gewond was.

Nog diezelfde avond deelde Wölk aan Burghoff mee, dat in opdracht van de BdS tien Nederlanders als represaille moesten worden gefusilleerd. Burghoff gaf daarop aan Wölk een lijst met namen van Nederlanders, die gevangen zaten, omdat zij zich in de ogen van de bezetter schuldig hadden gemaakt aan tegen de Duitsers gerichte misdrijven, en die deswege naar het oordeel van de BdS voor de doodstraf in aanmerking kwamen. Burghoff kreeg opdracht een vuurpeloton samen te stellen en hierover het commando te voeren. Gewoonlijk werden toentertijd executies uitgevoerd door de Orpo, maar omdat het hier een overval op een dienstgebouw van de Sipo und SD betrof, moest eigen personeel voor de executie zorgdragen. Burghoff had vooraf de dossiers van de te fusilleren personen ingezien en hem viel het op, dat het hier Nederlanders betrof, die reeds enige tijd gevangen werden gehouden en dus niet betrokken konden zijn geweest bij de overval. Tevens bleek dat van deze personen zes of zeven zich schuldig hadden gemaakt aan het plegen van roofovervallen in Duits uniform, terwijl de overigen illegale werkers waren, die niet terechtstaan hadden, doch dat op hen het 'Sondergerichtsverfahren' werd toegepast. De volgende ochtend, 22 december 1944, bleek dat een van de te fusilleren personen onvindbaar was. Wölk gaf toen aan Burghoff opdracht de overige negen (zie Bijlage 3) te fusilleren. Na een executiepeloton te hebben samengesteld en de nodige bevelen te hebben gegeven, ging Burghoff naar de schietbaan in Kralingen. Daar trof hij het door hem samengestelde vuurpeloton en de negen te fusilleren personen aan. Vervolgens heeft dit vuurpeloton op zijn bevel met hun vuurwapens een salvo gelost op de negen personen, die daarop ter aarde stortten. Daarna had Burghoff op aanwijzing van de aanwezige arts aan enige hunner het genadeschot gegeven. Naar zijn mening was deze represaillemaatregel volkenrechtelijk geoorloofd, omdat het hier een overval op een dienstgebouw van de bezetter betrof, waarbij enige Duitsers waren gedood of gewond. Bovendien waren deze represaillemaatregelen gericht tegen civiele verzetslieden en rovers.⁴⁹

6.2 ROTTERDAMSE POLITIEMENSEN EN VERKLIKKERS IN DIENST VAN DE BEZETTER

Vanwege de taalbarrière en het gemis aan kennis van de bevolking en plaatselijke situatie werd detachering van politiemensen bij de Aussenstelle noodzakelijk geacht. Daarnaast werden (betaalde) verklikkers als informatiebron gebruikt, terwijl anderen onder druk of in ruil voor hun vrijheid informatie verstrekten.

Dienen bij de Aussenstelle

Een gering aantal personeelsleden van het Rotterdamse politiekorps werd rechtstreeks bij afdeling v (Kriminalpolizei) van de Aussenstelle geplaatst. Dit waren meestal leden van Groep 10 of degenen die aantoonbaar sympathie hadden voor het nationaalsocialisme. G.H.A. Heideman was een van hen en werd hiervoor na de bezetting ter verantwoording geroepen. Heideman was op 1 februari 1929 als agent tweede klas bij het Rotterdamse politiekorps aangesteld. Direct na de capitulatie van het Nederlandse leger in 1940 begonnen voor hem en andere collega's van de Vreemdelingendienst de moeilijkheden. Nauwelijks had de Sipo und SD haar intrek in het gebouw aan het Westplein 12 genomen, of Heideman kreeg op een avond van zijn inspecteur opdracht om zich de volgende morgen om 06.00 uur te melden bij het bureau van de Sipo und SD, teneinde deze behulpzaam te zijn bij de arrestatie van gezochte communisten, die in Rotterdam woonachtig zouden zijn. Met Heideman werden, naar hij meende, nog een zevental leden van de Vreemdelingendienst aangewezen. Geen van hen voelde veel voor deze opdracht en zij maakten dit dan ook aan de inspecteur kenbaar. Dit hielp echter niet, want ze kregen te horen dat zij aan deze opdracht hadden te voldoen en daarmee was de kous af.

Samen met zijn collega's heeft Heideman zich dan ook op het aangegeven tijdstip bij de Aussenstelle gemeld, waar zij als gidsen werden ingedeeld. De actie verliep zonder succes, omdat niemand aangetroffen werd. Voor Heideman was het hiermee nog niet gedaan, want spoedig ontstond bij de afdeling Vreemdelingendienst een te veel aan beambten, waardoor Heideman met nog twee collega's tijdelijk bij de Economische Opsporingsdienst geplaatst werd.

Op een dag in januari 1941 werd Heidemans chef, inspecteur J.L. Krans, opgebeld door de Untersturmführer Bracht van de Sipo. Krans kreeg de opdracht twee van zijn beambten naar de Aussenstelle te sturen. Daar zouden ze een opdracht van economische aard ontvangen. Heideman werd samen met zijn collega H. de Leeuw door Krans hiervoor aangewezen. Bij Bracht gekomen stelde deze hen een zogenaamde vertrouwensman voor die beweerde, dat hij daags tevoren van een zekere Van der H., een worstenfabrikant uit Groot Ammers, een partij van dertien vaten gezouten vlees, almede een partij worst tegen zwarthandelsprijzen aangeboden had gekregen. Nadat beide politiefunctionarissen van dit feit kennis hadden genomen, droeg Bracht hen op een onderzoek in te stellen en van het resultaat moest bij hem verslag uitgebracht worden. Het onderzoek had de inbeslagname van dertien vaten

Gerardus Hendricus Antonius
Heideman, geb. 29 januari 1906
in Oldenzaal.

gezouten vlees, ongeveer vijfduizend kilo worst en de aanhouding van de verdachte tot gevolg. Dit was voor Heideman het tweede contact met de Aussenstelle Rotterdam en dit zou voor hem zeer verstrekkende gevolgen hebben. Op 25 maart 1941 werd Heideman wederom bij Krans ontboden. Deze ontving hem met de woorden: 'Heideman ik heb slecht nieuws voor je, jij moet je morgen vroeg om 09.00 uur melden bij de chef van de Aussenstelle, Obersturmführer Moller. Deze heeft je opgevorderd en de waarnemend hoofdcommissaris de heer Roszbach heeft je aangewezen daar dienst te gaan doen. Je collega J. Kok is eveneens aangewezen en moet zich gelijktijdig met jou melden. Kok wordt bij de Gestapo geplaatst en jij bij de Justitiedienst der SD.' Heideman ondernam nog pogingen om er onderuit te komen, maar dit lukte hem niet. Krans zei tegen hem dat hij liever Heideman op deze post had zitten dan een NSB'er en dat hij wist dat Heideman een kerel van karakter was en zich als katholiek nooit zou laten overhalen om lid te worden van de NSB. Zoals Heideman later verklaarde meldde hij zich dan ook op 26 maart 1941 met een bezwaard hart bij Moller. Vervolgens werd hij aan de reeds genoemde Bracht toegevoegd, die hem als eerste vroeg, hoe hij tegenover politiek stond, of hij er een godsdienst op na hield en of hij

georganiseerd was. Heideman antwoordde dat hij zich nooit met politiek had bemoeid en daar volkomen neutraal tegenover stond. Verder zei hij dat hij zijn geloof als Rooms Katholiek beleefde en vanzelfsprekend bij de desbetreffende politiebond georganiseerd was. Bracht gaf hem als zijn mening te kennen dat, indien hij wat in het leven wilde bereiken en bevordering bij de politie wilde maken, in de nabije toekomst er goed aan zou doen uit de kerk te treden en zijn ontslag uit de organisatie te nemen. Heideman zou hierop geantwoord hebben dat hij er niet aan dacht zijn geloof te verzaken of met zijn organisatie te breken en dat hij er geen belang bij had op deze wijze een snelle bevordering na te jagen. Verder zei hij tegen Bracht dat hij tegen zijn zin en in opdracht bij zijn dienst werd geplaatst, dat hij zou trachten naar eer en geweten zijn plicht als politieman te vervullen, dat hij zich afzijdig van hun politiek zou houden en dat hij niets voor de idealen van de NSB voelde. Bracht nam dit alles van de gemoedelijke zijde op en zei dat Heideman bij hem wel zou wennen en zij het met elkaar zouden vinden.⁵⁰

Heideman verklaarde na de bevrijding dat hij in de bijna vier jaren dat hij met Bracht samenwerkte in hem een buitengewoon goede collega had gevonden, die weliswaar op het gebied van de vrouwen en de drank zijn zwakheden had, maar die echter in zijn hart een goede kerel was en zeer vriendschappelijk tegenover het Nederlandse volk stond. Reeds na niet al te lange tijd genoot Heideman zijn volste vertrouwen en had hij ontdekt dat Bracht in

werkelijkheid geen volbloed nazi was, ook al wekte hij graag die indruk naar buiten het wel te zijn. Heideman moest als tolk optreden bij verhoren die betrekking hadden op criminele of economische delicten. Door de zogenaamde vertrouwensmannen werden partijen zwart goed aangebracht, die te koop waren aangeboden. Heideman had de taak samen met deze vertrouwensmannen de goederen op te sporen. Dit werk was hem niet vreemd, want bij de Nederlandse politie werd ook wel gebruik gemaakt van deze verraders, doch niet in die mate als bij de SD.

Omstreeks oktober 1944 werden er in Rotterdam voor het eerst roofovervallen uitgevoerd door personen, die optraden als SD-beambten, leden van de Wehrmacht en illegaliteit. Collega's van het hoofdbureau stelden alles in het werk om aan deze overvallen, die in driestheid en aantal dagelijks toenamen, een einde te maken, echter zonder veel succes.

Het opsporen van deze misdadigers, die op naam van het verzet overvallen pleegden, kostte Heideman op 9 januari 1945 bijna het leven. Op de hoek van de Teilingerstraat werd hij samen met onderluitenant G. Graeler, die eveneens bij de Justitiedienst van de SD gedetacheerd was, neergeschoten door de verzetsmannen Jos de Killer en een zekere Wiebe F. Na de bevrijding bleek dat de liquidatie door een vooraanstaande overvaller was opgezet en de beide verzetsmannen door hem waren gebruikt. Heideman herstelde in het marinelazaret aan de Westersingel en werd na de bevrijding op grond van het Zuiveringsbesluit ontslagen.⁵¹

In tegenstelling tot Heideman was S. Posthuma bij de bezetter gedetacheerd omdat hij NSB'er was. Vanwege zijn politieke voorkeur was hij bij Groep 10 geplaatst. Eind augustus 1941 werd Posthuma bij zijn chef, Breugem, geroepen, die hem mededeelde dat hij als tolk bij de SD geplaatst werd. De keuze was op hem gevallen, omdat hij met een Duitse vrouw getrouwd was en daardoor de Duitse taal behoorlijk machtig was. Posthuma meldde zich bij de Aussenstellenleiter Moller, aan wie hij mededeelde, dat hij niet veel voelde voor zijn detachering bij de SD. Moller antwoordde hierop dat hij daarmee geen rekening kon houden. Hoewel Posthuma het onprettig vond, zoals hij later verklaarde, had hij zijn detachering aanvaard en was het niet in hem opgekomen om onder te duiken, ook al, omdat er in die tijd nog niet gedoken werd. Hij werd toegevoegd aan de politieke afdeling, die onder leiding stond van de SS-Untersturmführer Vehres. Zijn werk bestond uit het optreden als tolk bij de verhoren. Toen de verordening betreffende het inleveren van de radiotoestellen in mei 1943 uitkwam, werd Posthuma toegevoegd aan de Sturmscharführer A.K.H. Ebensen, die met de behandeling van deze zaken belast was. Gedurende de tijd, dat hij bij Ebensen geplaatst was, had Hoffmann hem wel eens met toestemming van Ebensen opdrachten gegeven, bestaande in het doen van onderzoeken en het verrichten van aanhoudingen.⁵²

Albert Konrad Heinrich Ebensen, geb. 31 mei 1907 in Peine bij Hannover (SS-Hauptscharführer).

In mei 1940 verkeerde Posthuma in de veronderstelling dat Nederland niet meer met Duitsland in oorlog was, terwijl hij later, mede door de houding van het overige politiepersoneel, nimmer had getwijfeld of hij door zijn werkzaamheden bij de SD in strijd zou handelen met de belangen van het land. Hoewel achteraf bekeken, zeer naïef, was hij destijds van mening dat hij door zijn medewerking te verlenen, dit in het belang was tot handhaving van de openbare rust, orde en veiligheid. Later, door de gewijzigde omstandigheden, had hij echter het verkeerde van zijn houding ingezien en voor zover het nog mogelijk was, getracht zijn houding te herzien. Hij stuitte toen echter op velerlei moeilijkheden.⁵³

Toen Posthuma ook met het ophalen van in overtreding zijnde personen werd belast, was hij zich ervan bewust dat hij als politieman in vele gezinnen leed veroorzaakte, doch voegde hieraan toe, dat hij, waar het nog mogelijk was, de helpende hand geboden had. In het voorjaar van 1943 had Posthuma plannen om onder te duiken, maar hij kon voor zijn vrouw en kinderen en ook voor hemzelf geen toevluchtsoord vinden. Deze plannen kon hij natuurlijk niet met iedereen bespreken, doch hij trad daartoe in verbinding met de agent van politie J.C. van der Lecq, dienstdoende aan het bureau Hoflaan, omdat hij wist dat Van der Lecq een illegaal werker was. Met Van der Lecq, die tevens een goede vriend van hem was, besprak Posthuma de mogelijkheid om voor een onderduikadres voor hem en zijn gezin te zorgen. Van der Lecq, die volgens Posthuma zijn belofte zeker zou zijn nagekomen, werd echter tengevolge van een schermutseling op de tram met de SD-ambtenaar gearresteerd.⁵⁴ Van der Lecq had op 14 juli 1942 tijdens een tramrit inderdaad onenigheid gekregen met een burger. Deze man bleek de SD'er Ehlscheid te zijn. De volgende dag werd Van der Lecq door de Sipo gearresteerd en weggevoerd naar kamp Amersfoort, waar hij op 31 Augustus 1942 om het leven kwam.⁵⁵

De laatste opdracht van Posthuma bij de SD had verstrekkende gevolgen. Op 5 juli 1944 kreeg hij van de SD-ambtenaar Hoffmann opdracht om zich met de Hollandse SD-man Uittenboogaard naar het stadhuis van Rotterdam te begeven, waar zij de ambtenaren H.J.J. Klute, H.J. Hensems, H. Kip, J. Wouters en W. de Warle vanwege het verspreiden van illegale lectuur moesten arresteren. In het stadhuis moest Posthuma bij een door Hoffmann aangegeven loket nagaan of dit bediend werd door een zekere De Walre. Tevens moest hij controleren of in de omgeving van De Walre door meerdere ambtenaren gewerkt werd. Het resultaat moest hij telefonisch aan Hoffmann doorgeven. Posthuma kon zich niet herinneren of Hoffmann hem toen al gezegd had waar het om ging. Nadat hij in het stadhuis had vastgesteld dat De Warle inderdaad aan het aangeduide loket aanwezig was en dat alles daar in volle werking was, had hij vanaf het stadhuis Hoffmann opgebeld, waarop Hoffmann hem opdracht gaf, behalve de Warle, ook de ambtenaren Klute, Hensems, Kip en Wouters aan te houden en per arrestantenauto over te brengen naar het gebouw van de SD aan de Heemraadssingel. Van het verhoor door Hoffmann had Posthuma alleen maar het begin meegemaakt, waarbij hij bemerkte dat het hier ging om het verspreiden van pamfletten, waar de Engelse berichten op gestencild stonden. Op last van Hoffmann ging Posthuma met Uittenboogaard naar de woningen van de gearresteerden voor huiszoeking. Hoffmann had

verklaard dat hij de zaak voor de verdachten niet zwaar inzag. Tot zijn grote ontsteltenis vernam Posthuma twaalf dagen later van Hoffmann dat de vijf ambtenaren op 17 juli 1944 op de Leuserheide gefusilleerd waren als represaillemaatregel voor het liquideren van een NSB'er. Posthuma verklaarde dat hij dit heel erg vond, zodat hij Hoffmann zijn eerlijke en open mening zei en hem tevens te kennen gaf dat het zeer misdadig was om iedereen zo maar neer te schieten.⁵⁶

Hoffmann bevestigde dat de verklaring van Posthuma in alle opzichten juist was. Hij had Posthuma inderdaad opdracht gegeven in het stadhuis te controleren of daar bepaalde ambtenaren, van wie hij de namen tevoren aan hem verstrekt had, aanwezig waren. De ambtenaren werden al lange tijd verdacht van illegale activiteiten, zoals het verspreiden van Engelse berichten, vervalsen van persoonsbewijzen en onbevoegd uitreiken van distributiebescheiden. Hoffmann had aan Posthuma verteld dat hij de zaak niet zo bijzonder zwaar inzag, omdat slechts in enkele gevallen de gepleegde feiten bewezen konden worden. In geen geval had Hoffmann aangenomen dat zij ter dood veroordeeld zouden worden. Hoffmann had de vrouwen, die bij hem naar hun mannen informeerden, gerustgesteld omdat, hoewel de gespannen toestand een strengere straf niet uitsloot, geen buitengewone zware straffen volgen zouden, te oordelen naar vroegere soortgelijke gevallen. Toen een paar weken later bericht binnengekomen was, dat deze mensen als represaille voor een aanslag op een ambtenaar van het Amersfoortse stadhuis waren gefusilleerd, was Posthuma volgens Hoffmann zeer onder de indruk en zeer boos en verweet Posthuma zichzelf, dat hij aan deze arrestatie had deelgenomen. Hoffmann had getracht hem gerust te stellen door te zeggen dat hij in zijn opdracht gehandeld had en er daarom generlei verantwoording voor droeg.⁵⁷

Wölk probeerde tot het laatste toe de Rotterdamse politie in te schakelen. Op 13 februari 1945 stuurde hij als Führer des Einsatzkommando Rotterdam een namenlijst naar de politie met het verzoek een onderzoek in te stellen naar de op de lijst voorkomende personen en bij aantreffen deze personen over te dragen aan zijn Dienststelle. Twee weken later stuurde Boelstra een bericht terug, waarin hij aangaf dat de opdracht aan de Nederlandse politie gezien kon worden als een maatregel tegen de eigen bevolking. Volgens Boelstra had Seyss-Inquart op 7 januari 1945 in een radiotoespraak verteld dat dergelijke opdrachten niet meer van de politie verlangd konden worden. Boelstra had de uitgewerkte toespraak bij zijn bericht gevoegd en vroeg aan Wölk of hij hier rekening mee wilde houden. Wölk hield inderdaad rekening met het verzoek en gaf geen verdere opdrachten.⁵⁸

(Betaalde) verklikkers

Degenen waarvan de medewerkers van de Aussenstelle meer te verwachten hadden dan van de politie en waar zij dan ook veelvuldig gebruik van maakten, waren de (betaalde) verklikkers en gevangengenomen joden of verzetsmensen, die in ruil voor hun (tijdelijke) vrijheid een verradersrol gingen vervullen. Van der Waals was ongetwijfeld een van de meest gewetenloze verraders die de bezetting heeft voortgebracht. Door zijn toedoen kon de bezetter

een groot aantal verzetslieden arresteren, waarvan velen gefusilleerd werden of in concentratiekampen om het leven kwamen.

In juli 1943 verscheen over Van der Waals een bericht in de dagbladen, voorzien van de kop: 'politieke moord te Rotterdam, tienduizend gulden beloning.' Volgens het bericht was in de avonduren van 19 juli 1943, tegen 23.00 uur de Nederlandse staatsburger Anthonis van der Waals in de Zestienhovenstraat, door verscheidene schoten ernstig gewond geraakt. Tijdens het vervoer naar het ziekenhuis was hij aan zijn verwondingen bezweken. De daders wisten, zonder herkend te zijn, te ontkomen. Op de dode werd een persoonsbewijs gevonden, op naam van Antoon de Wilde. Het vermoeden bestond dat het slachtoffer zich soms van de naam Antoon de Wilde had bediend. De bevolking werd aangespoord om mee te werken aan het opsporingswerk. Voor ter zake dienende aanwijzingen, die zouden leiden tot het vinden van de daders, werd een beloning van tienduizend gulden uitgelooft.⁵⁹

Bij het DGvP was het bericht over de politieke moordaanslag in de Zestienhovenstraat pas op 27 juli binnengekomen. Boelstra stuurde per omgaande een telexbericht terug met de mededeling dat er weinig bekend was, omdat de SD de zaak in handen had. Volgens de beschikbare gegevens had de SD uit Den Haag in de Zestienhovenstraat actie ondernomen. De politie en SD van Rotterdam waren onkundig. Vertrouwelijk was Boelstra medegedeeld dat de verwonde een 'loodsmannetje' van de SD was en vermoedelijk op het laatste moment ontmaskerd was en door minstens twee personen was neergeschoten. De zwaar gewonde was tijdens vervoer naar Den Haag in een auto van de SD overleden. De Rotterdamse bevolking stond hier buiten. Het was Boelstra via de Aussenstellenleiter gelukt ervoor te zorgen dat er op de bevolking geen strafmaatregelen waren toegepast. De aanslag was volgens Boelstra een zeer delicate aangelegenheid van de SD.⁶⁰

Boelstra had gelijk, want door het gefingeerde bericht moest het verzet denken dat de beruchte verrader Van de Waals, alias Antoon de Wilde dood was, zodat hij onder valse namen zijn verraderswerk elders kon voortzetten. Toch was men in bepaalde kringen al in een vroeg stadium op de hoogte van de werkzaamheden van Van der Waals en er waren meermalen pogingen ondernomen om hem om het leven te brengen. Hierbij was een rol weggelegd voor de beide Rotterdamse politiemannen J. van den Ende en L. Ridderikhoff. Er was echter verraad in het spel, waardoor Van den Ende en Ridderikhoff gearresteerd werden. Van der Waals kon doorgaan met zijn verraderswerk.⁶¹

Buiten de coöpererende politiemensen en betaalde verraders werden soms gevangengenomen tegenstanders, onder druk van de bezetters, in de richting van een verradersrol gedwongen. Vooral joden en verzetsmensen werd onmiddellijke invrijheidstelling aangeboden wanneer zij anderen aanbrachten. Een voorbeeld betreft de zaak K. Bitter. Deze voormalige leider van de KP-Zuid viel op 27 oktober 1944 in handen van de bezetter. Om zijn hachje te redden beloofde hij hen te helpen bij de strijd tegen de illegaliteit. Bitter maakte deze belofte helaas waar. Door zijn informatie konden veel illegale werkers worden aangehouden. Bitter werd ook betrokken bij de razzia's van november 1944. Samen met leden van de Aussenstelle was hij aanwezig op te verzamelaarsplaatsen, om te kijken of er tussen de opgepakte mannen verzetsstrijders waren. Op 5 januari 1945 eindigde zijn verradersrol,

omdat hij toen door de illegaliteit geliquideerd werd.⁶² Aangenomen moet worden dat Bitter een (bescheiden) dubbelrol gespeeld heeft. In het archief van de Rotterdamse Binnenlandse Strijdkrachten (BS) bevindt zich een gespreksverslag van 27 december 1944 tussen Bitter en enkele leden van de illegaliteit. In dit verslag is de hele organisatie van de Aussenstelle Rotterdam beschreven. De SD zou toen uit 24 medewerkers bestaan en van elke medewerker is een persoonsbeschrijving aanwezig, waaronder die van Van der Waals. Uit enkele gegevens is op te maken dat het verzet op de hoogte moet zijn geweest van het contact tussen Bitter en de SD. Vlak voor Kerstmis was Bitter voor het laatst bij de SD geweest. Hij kreeg toen een papier te zien waarover de SD zeer verheugd was. Het was een legitimatiebewijs van de verzetsorganisatie GDN (Geheime Dienst Nederland). Hierop stonden de namen Micky en Ruitenbergh. Deze legitimatiebewijzen werden onder personeel en verraders vermenigvuldigd en Van der Waals had er al een op zak.⁶³

6.3 ORDNUNGSPOLIZEI

Eén van de repressieapparaten waarvan de bezetter zich in Nederland ook bediende was de Ordnungspolizei (Orpo), vanwege de kleur van het uniform ook wel aangeduid werd als Grüne Polizei. Over het algemeen trad deze politieorganisatie in bataljonverband op en kwam in actie als ogenschijnlijk de Nederlandse politie niet meer bij machte was de orde te handhaven. Tijdens de gehele bezetting zijn er in Nederland verschillende Polizeibataillone aanwezig geweest. Zij wisselden elkaar geregeld af en waren over het algemeen gelegerd in kazernes in Den Haag, Amsterdam en Eindhoven. Volgens de Duitse historicus Stefan Klemp, die onderzoek heeft gedaan naar de Duitse politiebataljons in Nederland, werden in ons land gedurende de bezetting tenminste zestien van dergelijke bataljons ingezet.⁶⁴

Het bericht van 19 juli 1940, opgesteld door Tenkink over de inlevering van overcomplete politiewapens, was een van de eerste keren dat er melding gemaakt werd van de aanwezigheid van Duitse Polizei bataljons. De Nederlandse politie mocht voor de uitoefening van haar dienst alleen zijn uitgerust met een pistool of revolver en een sabel of een ander blank wapen. De overtollige wapens moesten worden ingeleverd bij één van de vier bataljons. Het Rotterdamse korps en de overige korpsen van de provincies Zuid-Holland en Zeeland konden hun wapens kwijt bij het in Den Haag gelegerde Polizeibataillon 67. De provincies Noord-Holland en Utrecht konden terecht bij het Bataillon 41 in Amsterdam, terwijl de noordelijke provincies de wapens moesten inleveren bij het Bataillon 65 in Zwolle en de zuidelijken naar Eindhoven moesten, waar het Bataillon 93 ze in ontvangst nam. In augustus 1940 bestond de totale sterkte van deze vier bataljons uit 580 officieren en 2420 manschappen.⁶⁵

Uit een brief van medio november 1940, waarin Rauter gelastte dat door de Gemeentepolitie de bewaking van de spoorbruggen over het Noorderkanaal en over de Delfshavense Schie onmiddellijk van het Duitse politiebataljon moest worden overgenomen, bleek dat in Rotterdam manschappen van het reserve politiebataljon 42 gestationeerd waren.

Het zou hier gaan om de tweede en derde compagnie. De manschappen van deze compagnieën waren volgens officiële stukken ondergebracht in de Jan Kruijffstraat 4 en de Bruijnstraat 61.⁶⁶

Vooraf in het begin van de bezetting moesten Rotterdamse agenten van de Speciale Diensten 's nachts gezamenlijk met leden van de Orpo surveilleren. Een paar van hen gingen mee in de Duitse auto's en moesten dan de weg wijzen. Ze traden eveneens op als tolk. Daarnaast werden gezamenlijk verkeerscontroles gehouden, omdat de verkeersdiscipline van wielrijdend Nederland volgens de bezetter veel te wensen overliet.⁶⁷ Eind 1940 werden enkele Duitse politiebataljons verplaatst en vervangen.⁶⁸

Tabel 6.1. Volgens opgave van 11 maart 1941 waren de bataljons als volgt over Nederland verdeeld:

	Plaats	Ondergebracht
<i>Polizei-Bataillon 254</i>	Amsterdam	Koloniaal Instituut Mauritskade
<i>Reserve-Polizei-Bataillon 42</i>	Arnhem	Sachen-Weimar kazerne
<i>2^e Kompanie Reserve-Polizei-Bataillon 42</i>	Rotterdam	Jan Kruijffstraat 4
<i>3^e Kompanie Reserve-Polizei-Bataillon 42</i>	Rotterdam	Bruijnstraat 61
<i>Reserve-Polizei-Bataillon 67</i>	Den Haag	Lager Waalsdorp
<i>Reserve-Polizei-Bataillon 68</i>	Assen	Emmakazerne
<i>Reserve-Polizei-Bataillon 112</i>	Tilburg	Koning Willem II kazerne
<i>Feuerschutzpolizei-Abteilung III</i>	Rotterdam-Pernis	quarantaine inrichting

In april 1941 werden enkele veranderingen doorgevoerd, die hoofdzakelijk betrekking hadden op het in Rotterdam gestationeerde Duitse politiepersoneel. Beide compagnieën van het 42ste bataljon vertrokken naar Arnhem. In plaats daarvan werden op 24 april 1941 manschappen van de vierde compagnie en een Schützen-Kompanie van het reserve politiebataljon 68, dat Keulen als thuisbasis had, in Rotterdam gestationeerd.⁶⁹ Het bataljon was op 15 december 1940 naar Nederland gekomen en had eerst Assen als standplaats gehad. Nadat het bataljon op 10 juli 1941 naar Amsterdam vertrok en daar werd ingezet bij het ophalen van joden,⁷⁰ was er is nog enige tijd een Duits Polizei bataljon in Rotterdam gestationeerd geweest. De officiële titel van dit bataljon luidde: 'Polizei Wachbataillon z.b.v. Rotterdam'. Zoals uit de vertaling blijkt kon dit bataljon ingezet worden bij bijzondere gebeurtenissen. Waarschijnlijk is het bataljon omstreeks oktober 1942 naar Rotterdam gezonden in verband met het oprullen van de verzetsgroep NVM.⁷¹

In juli 1943 maakte de BdO in een Sonderbefehl bekend dat de Duitse politie-eenheden vanwege toename van het aantal sabotage- en terreurdaden, vanaf 19 juli in Nederland systematischer zouden worden ingezet. Het doel van deze maatregel was het 'Im Atem halten' van de gehele bevolking. In samenwerking met de Sipo moesten de Duitse politiebataljons wekelijks 'razzia's' houden. Ondertussen was de nummering van de bovengenoemde politiebataljons gewijzigd. Deze verandering betekende bijvoorbeeld voor het Reserve-Polizei-Bataillon 68 dat het als II. Bataillon was ondergebracht bij het SS-Polizei-Regiment 3. De bataljons van regiment 3 kregen de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland

4 mei 1944. In gezelschap van kolonel Boelstra (midden) bezoekt de Befehlshaber der Ordnungspolizei, Generalmajor der Polizei H. Mascus, de kazerne van de 1^e politiecompagnie aan de Westersingel nr. 12. Het opvallende aan het uniform van Boelstra is, dat de *SS* runentekens onder de linker borstzak zichtbaar zijn.

toegewezen. Daarnaast waren nog enkele bataljons van het *SS*-Polizei-Regiment 'Totd' in Nederland gestationeerd, die in de overige provincies verscherpt toezicht moesten gaan houden.⁷²

Alle manschappen van de Orpo vielen onder de BdO, die op zijn beurt instructies ontving van het 'Hauptamt

Ordnungspolizei' in Berlijn.⁷³ De in Nederland gestationeerde BdO's waren achtereenvolgens: O. Schumann, Dr. H. Lankenau, H. Mascus, Griep en wederom Mascus.⁷⁴ Tot mei 1943 gaf de BdO vanuit Den Haag zijn bevelen. Wegens angst voor een geallieerde invasie werd Den Haag verruild voor Nijmegen. Aan het einde van de bezetting werd een aantal onderdelen van de BdO verplaatst naar het Duitse Münster-Hiltrup.⁷⁵

Op 4 mei 1944 bracht de BdO, Generalmajor der Polizei Mascus een bezoek aan het Rotterdamse hoofdbureau van politie. Omstreeks 10.45 uur ontving Boelstra de generaal. Allereerst werden de hoofden van dienst voorgesteld, waarna een rondgang door het bureau volgde. Na de rondgang inspecteerde de generaal de Motorbrigade en de kort daarvoor heropgerichte Bereden Brigade, die zich inmiddels aan het Doelwater had opgesteld.

De toenmalige commandeur van de Ordepolitie, Wonink, meldde de beide korpsen aan de generaal present. Vervolgens begaf de generaal zich naar het bordes van het stadhuis aan de Coolsingel, waarbij hij onder andere vergezeld werd door Boelstra, burgemeester Müller en de verbindingsofficier, majoor Scholz. Terwijl het stafmuziekkorps een pittige mars ten gehore bracht, defileerde de 1^e Politiecompagnie voor de generaal en zijn gezelschap. Tot slot brachten de generaal nog een bezoek aan het afdelingsbureau Sandelingplein en aan de kazerne van de 1^e Politiecompagnie aan de Westersingel.⁷⁶

Verbindingsofficier van de BdO

Een andere functionaris van de Duitse politie waarmee de Rotterdamse politie te maken kreeg, was de verbindingsofficier van de BdO. Majoor Werner was de eerste die in Rotterdam met deze functie belast werd. Van Roszbach had Werner een kamer in het hoofdbureau tot zijn beschikking gekregen. Deze kamer lag naast het vertrek van Moerman en Kwast. Wanneer Werner naar Roszbach moest, liep hij vaak door deze kamer, omdat dit de kortste weg was en maakte dan een praatje. Men moest tijdens zo'n gesprek opletten met wat men zei, want Werner was immers een vertegenwoordiger van de bezetter. Inspecteur P. Stroomberg, die als afdelingcommandant de leiding had over de eerste en vierde afdeling, ondervond waartoe loslippigheid kon leiden. Kort na het uitbreken van het conflict tussen Duitsland en Rusland in 1941 vroeg Werner aan Stroomberg hoe aan zijn bureaus de stemming onder het personeel was. Stroomberg antwoordde dat er met het gewone agentenpersoneel geen moeilijkheden waren, maar dat er aan de geest van de hulpagenten nogal wat ontbrak. Stroomberg gaf een voorbeeld en noemde daarbij de naam van hulpagent J. Slotboom, waarna Werner naar bijzonderheden vroeg. Stroomberg haalde toen enkele passages uit een rapport aan. Dit rapport was omstreeks juni 1941 opgemaakt inzake anti-Duitse uitlatingen door Slotboom in de wacht van de eerste afdeling. Werner was zo boos dat hij een voorbeeld wilde stellen en eiste direct maatregelen. Hij gelastte Stroomberg de hulpagent te laten arresteren en wilde dat hij meteen ontslagen werd. Tevens verzocht hij toezending van alle relevante stukken. Na het vertrek van Werner sprak Kwast met Stroomberg over zijn ongelukkige uitlatingen. Stroomberg was het ermee eens dat hij beter zijn mond had kunnen houden, maar gaf te kennen dat de zaak nog wel in orde zou komen. Stroomberg kon echter niet voorkomen dat Slotboom gearresteerd werd. Hoe de zaak zich verder ontwikkeld heeft is niet bekend, maar de Rotterdamse politiefunctionarissen kwamen er wel achter dat ze voorzichtig moesten zijn, wanneer de bezetter in de buurt was.⁷⁷

Majoor H.G. Scholz

In augustus 1942 nam majoor H.G. Scholz de functie van Werner over. Zijn eerste contact met de Rotterdamse politie vond plaats tijdens een officiële bijeenkomst in het Beursrestaurant

aan de Coolsingel. Hoofdinspecteur P.W. Schoemaker was hierbij aanwezig en verklaarde na de bevrijding dat, toen Scholz majoor Werner opvolgde, Boelstra de superieure politieambtenaren gelastte om op zekere dag te verschijnen in de zogenaamde blauwe zaal van de Beurs om daar aan Scholz te worden voorgesteld. Bijna alle commissarissen en inspecteurs waren dan ook aanwezig. Er werd gedronken en wat rookgerei aangeboden. Op een gegeven moment vroeg Boelstra wie van de heren er voor voelde om te blijven dineren. Schoemaker zat in een grote kring van collega's en ging met enkele anderen in op het verzoek van Boelstra. Volgens Schoemaker accepteerde hij dit verzoek om er voor te zorgen dat Scholz niet met vooringenomenheid tegenover het Rotterdamse politiekorps zou komen te staan, want Boelstra had zijn uitnodiging gedaan in aanwezigheid van Scholz en naar Schoemakers mening zou Scholz zeker onaangenaam gestemd zijn, wanneer niemand van de aanwezigen was gebleven. Er werd op het diner veel gesproken over de zogenaamde kameraadschap. Getracht werd om een zo gunstig mogelijke verhouding te scheppen tussen Scholz en de Rotterdamse politie. Andere politieambtenaren hadden geruime tijd met Werner, de voorganger van Scholz, op behoorlijke wijze kunnen samenwerken, omdat Werner een gemoedelijke man was. Dat het gesprokene op het diner geen enkele uitwerking gehad had bleek al spoedig, omdat Scholz een geheel ander type was dan Werner. Met hem was de verhouding later veel meer gespannen.⁷⁸

Scholz nam niet zoals Werner zijn intrek in het hoofdbureau. Hij bleef zijn werkzaamheden tot 1 maart 1943 verrichten vanuit een pand aan de Koningskade 21 in Den Haag, waarna hij zijn bureau verplaatste naar de Eendrachtsweg 59 in Rotterdam. Een handvol medewerkers vergezelde hem.⁷⁹ Waarschijnlijk vond deze verhuizing plaats, omdat op dezelfde datum de politie gereorganiseerd werd en de gewestelijke politiepresident eveneens in Rotterdam gestationeerd werd. Volgens officiële stukken had Scholz de rang van Major der Gendarmerie en was Verbindungs-offizier des BdO und Kommandeur der Ordnungspolizei Südholland en Seeland. Vanaf 31 maart 1943 moest een permanente wachtpost geplaatst worden bij het dienstgebouw van Scholz. Hiervoor werden twee agenten van de Mobiele Brigade aangewezen, waarvan er een zich voor het pand moest ophouden en de andere in de tuin.⁸⁰

Een zoektocht in de archieven naar gegevens over het functioneren van Scholz in Rotterdam leverde in eerste instantie niets op. Dit was op zich vreemd, omdat in een groot aantal naoorlogse verklaringen van Duitsers de naam van Scholz voorkwam. In een proces-verbaal, dat opgemaakt was naar aanleiding van het terechtstellen van vier Nederlanders door de Orpo op de Schietbaan in Kralingen, verklaarde Wölk het schriftelijke bevel aan Scholz gegeven te hebben, die de executie liet voltrekken door een vuurpeloton onder leiding van Leutnant A. Rest. Van elke terechtstelling werd zo'n proces-verbaal opgemaakt en in geen een was een verklaring van Scholz opgenomen. Het ontbrekende stukje van de puzzel werd gevonden in het zeer omvangrijke dossier van Wölk, want daarin bevond zich een summier verklaring van Scholz. Het vreemde hieraan was dat Scholz de verklaring pas tussen 9 april en 12 mei 1976 in zijn woning in de Zuid-Duitse plaats Augsburg ten overstaan van twee medewerkers van het Bayerische Landeskriminalamt had afgelegd. Scholz was op 28 februari 1906 in Kohlfurt geboren. Na zijn middelbare schooltijd ging hij naar de politie-school en

Herbert Gerhard Scholz,
geb. 28 februari 1906 in
Kohlfurt.

werd in 1928 als wachtmeester bij de politie in Wuppertal geplaatst. In 1930 ging hij in Potsdam naar de hogere politieschool en werd na het voltooien van deze opleiding bevorderd tot luitenant. Toen de Duitsers in 1938 Oostenrijk en het Sudeten-gebied binnentrokken werd Scholz ingezet bij de Orpo. Vanaf begin 1941 tot eind augustus 1941 werd hij als commandeur van het politiebataljon 253 in Noorwegen geplaatst. Na zijn terugkomst volgde in oktober 1941 zijn bevordering tot Major der Gendarmerie en werd hij tevens aangesteld tot commandeur van het regeringsgebied Liegnitz, totdat hij op 5 augustus 1942 naar Nederland vertrok.⁸¹

Omdat het verhoor van Scholz ruim dertig jaar na de bevrijding plaatsvond, is het logisch dat hij zich de meeste details niet meer kon of wilde herinneren en niet wist hoe zijn rol er in het bezette Nederland had uitgezien. Hij verklaarde dat hij fungeerde als ogen en oren voor de BdO in het gebied dat de gewestelijke politiepresident onder zijn toezicht had. Alle bijzondere voorvallen moest hij doorgeven. Hierbij hoorde ook de houding van de Nederlandse politie, luchtbeschermings-aangelegenheden en de voorbereiding voor evacuatie van de burgerbevolking bij een eventuele invasie. Verder wist Scholz zich nog te herinneren dat hij éénmaal gedwongen als aanklager bij een standgerecht was opgetreden.⁸²

Op een dag, ergens in 1945, werd hij naar de Aussenstelle geroepen, zonder vooraf op de hoogte te zijn gebracht van het doel. Ter plaatse hoorde hij pas dat hij als aanklager moest deelnemen aan een Standgericht. Volgens Scholz hadden de verdachten deelgenomen aan een illegale staking. Scholz zou direct bezwaar gemaakt hebben tegen de aan hem toebedeelde rol, maar omdat het een bevel van hogerhand betrof, werd hij verplicht mee te doen. Wölk was bij het Standgericht als rechter opgetreden. Volgens de verklaring van Schlein werden in de kamer van Wölk op de Aussenstelle regelmatig standgerechten gehouden, waarbij altijd Gestapo-ambtenaren en andere officieren aanwezig waren. Dit waren Siemon, Hoffmann, K.G.B. Wörlein én Scholz van de Orpo.⁸³

Scholz kon zich wel herinneren dat hij bij een aantal vergeldingacties aanwezig was geweest, maar hij ontkende ten stelligste na een bepaalde aanslag zo'n actie geëist te hebben. Volgens eigen zeggen had hij een plan opgezet om het verzet via een persbericht op te roepen met hun aanslagen te stoppen, zodat represaillemaatregelen niet meer nodig waren. Dit plan was echter door Wölk afgekeurd. Daarnaast zou hij een hoofdrol gespeeld hebben bij het laten stopzetten van de vernielingen in de havens. Deze daad werd echter door meerdere hoge Duitse functionarissen geclaimd.⁸⁴

Steunpunt Rotterdam

Na de vele jodenmaatregelen, het opnieuw wegvoeren van de militairen in krijgsgevangenschap en het oppakken van mannen voor de arbeidsinzet waren de verzetsactiviteiten toegenomen. Omdat de Nederlandse politie in de ogen van de bezetter faalde en regelmatig met de verzetslieden samenwerkte besloot de BdO om met ingang van 15 september 1943 bij alle vijf verbindingsofficieren van de Duitse politie zogenaamde Stützpunkte (steunpunten) in te richten. Elk steunpunt moest bestaan uit één onderofficier en 27 manschappen van de Orpo, die ervoor moesten zorgen dat de bezettingsmacht haar taak ongestoord kon voortzetten. De mannen van het steunpunt werden ingezet voor de meest voorkomende werkzaamheden, zoals persoonsbewijscontrole, verkeerscontrole, opsporen van ondergedoken Nederlandse politieagenten, joden en arbeidsplichtigen, en moesten samenwerken met de Sipo.⁸⁵ Om de acht weken volgden alle manschappen van het steunpunt een verplichte tien daagse opleiding bij het *SS-Polizei Regiment 3*. Zij moesten zich dan bekwamen in gevecht op korte afstand, pantserafweer en andere gevechtshandelingen. Het in Rotterdam aan de Mathenesserdijk gevestigde steunpunt stond onder commando van Rest.

Scholz verklaarde niets met het steunpunt te maken te hebben, omdat dit een zelfstandig onderdeel was. Dit strookte echter niet met de gegevens uit het organisatiebevel van de BdO, omdat daarin vermeld stond dat het steunpunt juist ressorteerde onder de verbindingsofficier. Toen de overvallen door het verzet toenamen huurde Scholz het pand naast zijn bureau en verhuisde het steunpunt van de Mathenesserdijk naar de Eendrachtsweg. Beide gebouwen werden door prikkeldraadversperringen afgezet.⁸⁶

De leden van de Orpo leidden een goed leven. Na diensttijd at, dronk, feestte en hoerde ieder naar zijn believen, terwijl de Rotterdamse bevolking langzaam verhongerde. Scholz was een fervent jager. Voor de jachtpartijen was een grote hoeveelheid benzine nodig. Op last van Scholz was een speciaal commando samengesteld, met het doel bij verscheidene brandweergarages en luchtbeschermingsinstanties vaten benzine in beslag te nemen. Hierdoor konden brandweerwagens bij eventueel alarm niet meer uitrukken, omdat ze geen benzine hadden.⁸⁷

De Rotterdamse politie had regelmatig contact met het bureau van Scholz. Dit contact werd geïntensiveerd toen K.J. Müller eind maart 1944 werd aangewezen als verbindingsofficier tussen het hoofdbureau en het bureau van de Orpo aan Eendrachtsweg 59.⁸⁸ Scholz bemoeide zich, vooral in het laatste jaar van de bezetting, in toenemende mate met het Rotterdamse politiekorps. Medewerkers van zijn bureau verzochten geregeld politiepersoneel te sturen voor de meest uiteenlopende werkzaamheden. Begin oktober 1944

Alfred Rest, geb. 17 november 1906 in Ronsdorf Wuppertal.

moesten bijvoorbeeld onmiddellijk een aantal politieagenten naar het Diaconessen-ziekenhuis aan de Westersingel gezonden worden om daar nieuwsgierigen op een afstand te houden, die keken naar het leegmaken van het ziekenhuis. Een motorpatrouille en personeel van de eerste afdeling verwijderden het publiek en hielden toezicht. Op 15 en 16 januari 1945 moesten op last van Scholz steeds om 10.00 uur één officier en honderd man van de Rotterdamse politie naar de 'Pferdemusterungsplatz' aan de Bentincklaan gestuurd worden en zich daar melden bij 'Kriegsgericht' dr. Köbelmeijer. Deze politiefunctionarissen moesten behulpzaam zijn bij het vorderen van paarden. Scholz ontbood eveneens Rotterdamse agenten aan zijn bureau die tijdens een incident niet of niet op de juiste wijze hadden opgetreden. De agenten J.C. Verhagen en J. Koers, die in de avond van 4 januari 1945 bij een overval in de 2^e Rosestraat ontwapend waren, moesten bij hem komen. De maand daarop moest hoofdinspecteur Bontenbal van de Zedenpolitie zich bij Scholz melden, omdat twee meisjes, die tijdens een actie door de Duitse politie waren aangehouden, in het bezit waren van een door Bontenbal afgegeven bewijs om langs de kortste weg naar huis te gaan. Aangezien de Duitsers tijdens de spertijd strenge controles hielden zal Scholz niet blij geweest zijn met deze actie van Bontenbal.⁸⁹ Scholz bemoeide zich zelfs met de bevordering van politiepersoneel. De inspecteurs W. Goudswaard en C.M.J. van der Weijden werden in juli 1943 niet bevorderd omdat zij door Scholz 'nog niet voldoende politiek gerijpt werden geacht.' In augustus 1943 ondernam Boelstra nogmaals een poging. In een brief aan Scholz schreef hij dat Van der Weijden een strenge en harde officier was, die op het politieke vlak onverschillig was en niet sympathiek tegenover de NSB stond. Van der Weijden was echter volkomen loyaal en 'Bei Aktionen im Auftrage des SD z.B. Judenverhaftungen hat V.d. Weijden sich immer auf gezeichnet bewährt.' Van der Weijden werd alsnog bevorderd tot kapitein der Staatspolitie.⁹⁰

Aan het einde van de bezetting was het vertrouwen van de Duitse autoriteiten in de Rotterdamse politie waarschijnlijk tot het nulpunt gedaald, want op 2 april 1945 (tweede paasdag) berichtte Hanegraaf aan de districtscommandanten van de districten een, twee en drie, dat de Orpo vanaf dat moment controles ging houden op burgers, Duitse militairen en politieambtenaren. Iedere politieambtenaar moest aan deze controle medewerking verlenen.⁹¹

6.4 NEDERLANDSE POLITIEAGENTEN STAPPEN OVER NAAR DE ORDNUNGSPOLIZEI

Begin oktober 1943 kreeg Boelstra van de directeur-generaal van Politie de mededeling dat aan het bureau van de BdO in Nijmegen voor onbepaalde tijd 25 chauffeurs gedetacheerd moesten worden. Het gewest Rotterdam moest hiervoor vier man leveren. Boelstra voldeed aan de opdracht en stuurde twee wachtmeesters van de Verkeersbrigade der Marechaussee Den Haag, één wachtmeester van de Staatspolitie Den Haag en één burgerchauffeur van de Staatspolitie Rotterdam naar Nijmegen. Deze laatste werd teruggestuurd, omdat hij geen

uniform en wapen droeg.⁹² Een jaar later konden Nederlandse politieagenten dienst nemen bij de Orpo. Waarschijnlijk was hiervoor een schrijven naar alle korpsen in het gewest Rotterdam gezonden, want op 16 september 1944 ontving Boelstra van de politie Rijswijk de mededeling dat daar geen (onder)officieren en manschappen aanwezig waren, die zich als vrijwilliger bij de Duitse politie wensten op te geven.⁹³

In eerste instantie bevond zich in de archieven geen enkel document, waaruit bleek dat Nederlandse politieagenten aan de oproep gevolg hadden gegeven en bij de Orpo gedetacheerd waren geweest. Een interview met voormalig politieambtenaar J. Sondermeijer bevatte de eerste aanwijzingen, waaruit bleek dat detachering wel plaatsgevonden had. Deze voormalige politieman was tijdens de bezetting werkzaam geweest als rechercheur. Op maandag 12 maart 1945, de dag van een executie op het Hofplein en de Pleinweg, bevond hij zich op de eerste etage van het hoofdbureau. Omstreeks 09.15 uur zag hij een groot aantal manschappen van de Orpo verschillende straten in de omgeving van het hoofdbureau afzetten. Omdat hij dacht, dat dit in verband zou kunnen staan met een razzia op het in het hoofdbureau aanwezige politiepersoneel, begaf hij zich naar de tweede etage van het gebouw en verborg zich daar in een bijkeukentje. In dat vertrek bevond zich een raam dat uitzicht had op het Hofplein. Omdat Sondermeijer toch nieuwsgierig was, ging hij op een tafel staan om te kunnen zien wat er buiten allemaal gebeurde. Vanaf die plaats was hij getuige van een executie. Na de bevrijding werd hij er nogmaals mee geconfronteerd, omdat hij als mede-werker van de Politieke Opsporingsdienst belast was met het verhoren van de leden van het executiepeloton. Volgens Sondermeijer waren enkele leden van dit peloton voormalige Rotterdamse politieagenten geweest en noemde de naam van Eppe O.⁹⁴

Kiezen tussen leven en dood

In september 1944 werd de aan de Westersingel gelegen Politiecompagnie Rotterdam opgeheven.⁹⁵ Net als de anderen van het bataljon konden ook degenen die lid waren van de NSB kiezen voor dienstneming bij de Rotterdamse politie. Na een gesprek met de commandant, opperluitenant J.A.K. Suk, kozen circa zes wachtmeesters voor een vrijwillige plaatsing bij de Orpo in Rotterdam. Suk had hen dit aangeraden, vanwege de mogelijke bezetting van Nederland door de Geallieerden, waarbij het gerucht ging dat zij meedogenloos optraden tegen het foute deel van de bevolking. Willem K. behoorde tot de zes wachtmeesters die naar de Duitse politie overstapte. Hij verklaarde na de bevrijding dat hij uit een gezin kwam, dat de nationaalsocialistische beginselen toegedaan was. Zijn ouders waren beiden lid van de NSB en zijn broer was bij de Landstorm Nederland. Daarom was hij zelf in april 1944 ook toegetreten tot de NSB. Toen de Politiecompagnie in september 1944 werd opgeheven had K. zich vrijwillig verbonden bij de Orpo in Rotterdam. Met de anderen werd hij tewerkgesteld bij het Rotterdamse steunpunt van de Orpo. Zij waren daar ingekwartierd en werden daar ook gevoed. Bij zijn indiensttreding bij de Orpo werd K. in een Duits politieuniform gestoken en bewapend met een karabijn, terwijl hij tevens een pistool van de

Mouwembleem en schouderstuk afkomstig van het uniform van een Nederlands lid van de Ordnungspolizei.

Nederlandse politie bezat. Omstreeks 21 september 1944 had hij samen met de anderen de eed van trouw gezworen op Hitler, den Führer aller Germanen. Luitenant Rest sprak de eedsformule uit, welke zij woord voor woord herhaalden, terwijl zij de Duitse groet brachten. Verder had K. op een blad papier, waarop de eedsformule voorkwam, zijn handtekening geplaatst. Rest had hen bij die gelegenheid toegesproken en gewezen op het gewicht van de eed. Het werk bestond onder meer uit het patrouillelopen op straat, terwijl de patrouilles, die steeds onder het commando van een Duitser stonden, tevens huiszoekingen en arrestaties verrichtten. De huiszoekingen en de arrestaties hadden mede betrekking op verboden wapenbezit, illegale bladen en illegale strijders.⁹⁶

Wachtmeester Eppe O. verklaarde dat hun werk bestond uit patrouille-diensten per fiets en te voet, terwijl zij samen met Duitse collega's gebruikt werden in de strijd tegen de verzetsbeweging. O. had zelf deel uitgemaakt van patrouilles die mensen van de verzetsbeweging hadden aangehouden, evenals van patrouilles die wapens en verboden geschriften inbeslaggenomen hadden.⁹⁷

De zes van het politiebataljon Rotterdam afkomstige politiemannen waren niet de enige Nederlanders die naar de Duitse politie waren overgelopen. Volgens een opgave van Scholz waren er in de maand september 1944 in totaal twintig Nederlanders bij de Orpo in Rotterdam geplaatst, waaronder de korpschef van de Gemeentepolitie Dordrecht, A.J. Verlooi en de directeur van het Dordtse postkantoor W. Spieksma. Verlooi had Spieksma in september 1943 leren kennen. Later was er tussen Spieksma en hem een goede vriendschap ontstaan. Verlooi wist dat Spieksma pro-Duits was en had begrepen, dat hij met de NSB of enige nevenorganisatie in verbinding stond. In september 1944 hadden ze afgesproken bij elkaar te blijven, omdat hun vrouwen zich in Duitsland bevonden. Naar aanleiding van een telefonische mededeling van Scholz, dat de mogelijkheid niet uitgesloten was, dat Verlooi bij de Duitse politie gedetacheerd zou worden, had Verlooi deze zaak met Spieksma besproken. Naar aanleiding van deze bespreking had Verlooi op verzoek van Spieksma Scholz gevraagd of Spieksma ook in

Duitse politiedienst kon komen. Scholz had hierin toegestemd en gezegd dat Spieksma in de rang van wachtmeester in dienst kon komen. Toen Verlooi zich later op bevel van Scholz meldde was Spieksma met hem meegegaan en had zich vrijwillig bij de Duitse politie gemeld. Spieksma kreeg administratieve werkzaamheden bij het bureau van Scholz.⁹⁸

De overige Nederlandse leden van het Duitse bataljon waren afkomstig uit de politie-korpsen Gorinchem, Oud-Beijerland, Gouda, Zwijndrecht en Delft. Deze Nederlandse manschappen werden hetzelfde gekleed, bewapend en verzorgd als hun Duitse collega's.

Volgens Spieksma bleef de PTT uit Dordrecht negentig procent van zijn normale inkomen uitbetalen, zijnde f 309,- per maand, terwijl hij van de Duitse politie per tien dagen nog f 16,- zogenaamd Wehrsold kreeg uitbetaald. De overigen kregen eveneens hun salaris via hun voormalige werkgever en ontvingen daarnaast ook het Wehrsold. Het maandsalaris van de Rotterdamse wachtmeesters lag aanmerkelijk lager dan dat van Spieksma. Zij ontvingen niet meer dan f 110,45 per maand.⁹⁹

In de winter 1944/45 werden alle Nederlandse wachtmeesters van het Stützpunkt ingekwartierd in het schoolgebouw van de Gendarmeriecompagnie aan de Witte de Withstraat en volgden daar enige tijd een militaire opleiding. Ze kregen onder andere onderricht in het gebruik van machinegeweren en de Panzerfaust. Deze opleiding was nodig, omdat de Duitse autoriteiten van plan waren de Orpo te gebruiken bij de verdediging van de vesting Holland tegen een eventuele aanval van de naderende Geallieerde legers.¹⁰⁰

Op 13 januari 1945 kregen enkele Nederlandse en Duitse manschappen van het steunpunt opdracht om 's avonds de wacht te betrekken bij een in de Boezem liggend schip. Volgens de mededeling van Rest was er op dit schip een grote hoeveelheid wapens, springstof en munitie gevonden. De gegevens waren inderdaad juist, want de oude tjalk 'De Drie Gebroeders' was door de KP-Rotterdam gebruikt als centraal wapenmagazijn. De bezetter was bang dat het verzet actie zou ondernemen om de wapens te heroveren. Op de bewuste avond waren de KP'ers J. Hendrikse en N. Koers aanwezig voor de bewaking. Bij de inval door de Duitsers was Koers gevangen genomen. Hij werd op 20 februari 1945 bij een represaillemaatregel op de Coolsingel doodgeschoten.¹⁰¹ Hendrikse had zich kunnen verbergen. Nadat de manschappen van de Orpo op hun post stonden en enige tijd gewacht hadden totdat het donker geworden was, hoorde de Nederlander N.C.S. Vroom, lid van het Duitse commando, gestommel, waarna plotseling een vuurgevecht ontstond. Hendrikse, die getracht had te vluchten, kwam hierbij om het leven. Vroom had zelf geen karabijn bij zich, omdat hij als hulpchauffeur was meegegaan. Hij had van Rivieroberwachtmeester Lau opdracht gekregen om bij hem te blijven. Nadat de laatste schoten geklonken hadden, werd in de buurt van de plaats waar Lau en Vroom gestaan hadden een stengun op de grond aangetroffen. Onderzoek wees uit dat het wapen geladen was, maar wegens een storing geweigerd had. De Duitse leden van het commando brachten na afloop verslag uit bij Rest, waarbij zij naar voren brachten dat Lau groot gevaar gelopen had en een andere Rivieroberwachtmeester een 'terrorist' had doodgeschoten. Enkele weken later kregen beiden voor hun moedige daad het Kriegsverdienstkreuz en twee weken verlof. De Nederlanders begonnen hierover onder elkaar te 'kankeren' en vroegen aan Vroom waarom hij niet zijn mond had opengedaan, want hij had aan dezelfde gevaren bloot gestaan. Vroom antwoordde hierop dat het kruis hem niets kon schelen, maar dat hij de veertien dagen verlof wel wilde hebben. Het morren had succes gehad, want bij de lintjesregen ter gelegenheid van de verjaardag van Hitler had Vroom alsnog zijn kruis gekregen. De veertien dagen verlof had hij nimmer ontvangen. Het leven van een landgenoot was in dit geval waarschijnlijk minder waard dan twee weken verlof.¹⁰²

De Nederlandse leden van de Orpo werden eveneens ingezet bij razzia's, zoals in Delft en de grote novemberrazzia van Rotterdam. Hierbij werden ze telkens gebruikt voor het

afzetten van straten. Een van hen verklaarde dat hij op één van die dagen in Rotterdam met een andere Nederlandse collega aangehouden Nederlanders met een vrachtauto naar het Feyenoordstadion had gebracht.¹⁰³

De Nederlanders moesten dus dezelfde werkzaamheden verrichten als hun Duitse collega's. Hierbij werd geen enkele uitzondering gemaakt, ook niet voor het deelnemen aan de gevreesde executiepelotons.

De executiepelotons van de Ordnungspolizei

Zoals eerder vermeld hadden de Duitse autoriteiten eind juli 1944 scherpere maatregelen afgekondigd voor de bestrijding van terroristen en saboteurs in de door hen bezette gebieden. Degenen die als zodanig werden opgepakt kregen meestal de doodstraf. Na de bevrijding onderzocht de Rotterdamse Recherche hoeveel personen door de Duitsers geëxecuteerd waren. Uit een naar aanleiding van dit onderzoek opgemaakt rapport blijkt dat tussen 7 september 1944 en 3 april 1945 op 29 verschillende plaatsen 155 personen standrechtelijk werden doodgeschoten. (Voor slachtoffers, plaats terechtstelling en reden zie bijlage 3). In eerste instantie werden de represaillemaatregelen door de Aussendienststelle Rotterdam uitgevoerd. Uit de leden van de Sipo und SD werd dan het executiepeloton samengesteld. Burghoff maakte hiertegen bezwaar. Wölk liet weten dat hij reeds een uitvoerig rapport naar de BdS verzonden had, waarin hij tot uitdrukking had gebracht dat het voor zijn beambten een zielsconfict zou opleveren om dergelijke executies uit te voeren en dat zij daarmee het krediet, hetwelk zij hier en daar nog hadden, volkomen zouden verspelen.¹⁰⁴ In september 1944 beslisten de Duitse autoriteiten dat terechtstellingen voortaan uitgevoerd moesten worden door executiepelotons van de Orpo. Soms werd van deze maatregel afgeweken en werd de executie alsnog door leden van de Aussenstelle Rotterdam voltrokken.

Volgens een verklaring van Rest was hij met zijn executiepeloton van de Orpo bij vijftien terechtstellingen betrokken geweest, waaronder één in Delft en drie in de Scheveningse Duinen. Hierbij werden in totaal 133 Nederlanders doodgeschoten. De eerste keer dat het executiepeloton van de Orpo in actie kwam was op woensdag 27 september 1944. Die dag werden op de schietbaan in Kralingen drie mannen gefusilleerd. Wölk werd na de bevrijding over deze zaak gehoord. Van Hoffmann, die de Sachbearbeiter in deze zaak was, ontving hij een rapport over deze drie mannen. Het rapport bevatte de verhoren. Voor zover Wölk zich nog kon herinneren, ging het over drie personen, die wapens in hun bezit hadden en bij Nederlandse burgers op naam van de Sipo geplunderd hadden. Wölk had de processen-verbaal, met een schrijven van hem, doorgezonden naar de BdS in Den Haag met verzoek ter verdere behandeling. De Befehlshaber lichtte Rauter over de zaak in en na enkele dagen kreeg Wölk bevel de mannen te doden. Rauter had deze mannen op grond van de Ausnahmestatus ter dood veroordeeld. Voor een ter dood veroordeling was het voldoende dat men onder het mom van de Sipo geplunderd had. Daarbij speelde het geen rol, of de dader in het bezit was van een wapen. Bovendien stond in dit bevel, dat de veroordeelden aan de Orpo

overgegeven moesten worden, die tevens de executie had uit te voeren. De originele bevelen gaf Wölk vervolgens door aan Scholz. Een van de ter dood veroordeelde mannen had twee dagen eerder geprobeerd een alleenstaande vrouw in haar woning te overvallen. De overval mislukte en hij werd door burgers aangehouden. Nadat hij overgedragen was aan de politie bleek dat de man een vals ^{SD} legitimatiebewijs bij zich had. Bij de politie wilde de verdachte geen verklaring afleggen, maar verzocht of zij hem wilden overdragen aan de Sipo. Aan dit verzoek werd voldaan. Daar bekende hij wel en verraadde tevens beide mededaders, die regelmatig met hem op roverspad gingen. Deze eerlijkheid werd niet beloond. Enige dagen later kreeg Hoffmann het bevel om naar de schietbaan aan de Kralingseweg in Rotterdam te gaan, omdat de drie mannen ter dood veroordeeld waren en het vonnis op de schietbaan zou worden voltrokken. Hoffmann voldeed aan het bevel en ging naar de schietbaan, voor zover hij zich kon herinneren, tezamen met het vuurpeloton, onder bevel van Rest, en de drie ter dood veroordeelde mannen, die reeds aan de Orpo overgegeven waren. Op de schietbaan aangekomen liet Rest de drie mannen opstellen en plaatste tegenover hen het vuurpeloton. Nadat alles opgesteld was, las Hoffmann, voor zover dat mogelijk was in de Nederlandse taal, het vonnis voor. Het vonnis luidde ongeveer: 'Op grond van de bestaande wetten betreffende standgerechten, bent u door de Höhere ^{SS}- und Polizeiführer ter dood veroordeeld wegens het plegen van overvallen. Het vonnis wordt thans voltrokken.' Daarna gaf Rest het vuurpeloton de nodige bevelen en dit voltrok de executie. Na het vuursalvo zag Hoffmann de drie ter dood veroordeelde mannen ter aarde storten, waarna Rest de genadeschoten zou hebben gegeven.¹⁰⁵

Bij de volgende terechtstellingen was Rest telkens commandant van het executiepeloton en gaf zelf steeds de genadeschoten. Rest was sinds 1928 actief bij de Schutzpolizei werkzaam. Na de politie school doorlopen te hebben, werd hij overgeplaatst naar Wuppertal en vanaf 18 november 1940 gedetacheerd in Straatsburg. Nadat hij een cursus had gevolgd, werd Rest in mei 1944 bevorderd tot Rievierleutnant en een maand later als Stützpunktführer toegewezen aan Scholz in Rotterdam. Zijn commando bestond daar toen uit 28 man en was hoofdzakelijk het uitvoerende machtsmiddel van Scholz, van wie hij bijna altijd gedetailleerde opdrachten ontving en dus niet, zoals Scholz later zou verklaren, onafhankelijk opereerde.¹⁰⁶

De terechtstellingen vonden op den duur vooral plaats op de plek waar het misdrijf tegen de bezettende macht gepleegd was. Ter afschrikking moesten de lijken enige tijd op straat blijven liggen. De eerste in deze reeks vond op 24 oktober 1944 plaats na de geslaagde overval op het Gevangeniswezen. (Zie hoofdstuk 10.4)

Het verzet had ondertussen ervaren hoe de bezetter reageerde op een gepleegde aanslag. Dit weerhield hen niet om op 19 februari 1945 weer toe te slaan. Een Nederlandse ^{SS}-man, die post naar het postkantoor aan de Coolsingel bracht, werd neergeschoten. Omdat de bezetter er vanuit ging dat de aanslag uit de hoek van de illegaliteit kwam, werden de volgende dag op de Coolsingel tien vermeende verzetsstrijders, die reeds in de gevangenis zaten, terechtgesteld.

Een van de zwartste dagen in de reeks van terechtstellingen was maandag 12 maart 1945. Op die dag werden zowel op het Hofplein als op de Pleinweg twintig Nederlanders doodgeschoten. Een aanslag van de week daarvoor was mede de aanleiding geweest van dit drama.

SD-beambte (SS-Unterscharführer) Röhmer werd op 5 maart 1945 samen met een Nederlandse SS'er op de hoek Goereessestraat/Pleinweg doodgeschoten.

Op 5 maart 1945 waren in Rotterdam-Zuid op de hoek Goereessestraat/Pleinweg een Duitse beambte van de SD Röhmer en de Nederlandse SS'er Koster doodgeschoten. Hoewel het voor de hand lag dat dit het werk was van het verzet, scheen dat deze keer niet het geval te zijn geweest. Deze aanslag was waarschijnlijk door een betrapte fietsendief gepleegd.

De volgende dag ontving de leiding van de KP-Zuid informatie dat vermoedelijk op de plaats van de aanslag vijftig mensen gefusilleerd zouden worden. In de vroege ochtend van 7 maart gingen vijftien zwaar bewapende KP'ers erop uit om het vuurpeloton van de Duitse politie aan te vallen. De mannen stelden zich verdekt op, maar er gebeurde niets. Dezelfde actie werd de volgende dag herhaald. Ook toen vond er geen represaille plaats en de KP was van mening dat het daarna niet meer zou gebeuren, omdat de bezetter meestal direct na een aanslag met tegenmaatregelen kwam.¹⁰⁷ Volgens Wölk was het ook niet de bedoeling geweest om maatregelen te nemen. In het bericht aan de BdS had hij erop gewezen dat hij de dood van de beide beambten zag als een openlijke gevechtshandeling en daarom verzocht hij de Befehlshaber geen represaillemaatregel te nemen. Toen echter enkele dagen later op het Hofplein een lid van de Orpo werd doodgeschoten, gelastten de Duitse autoriteiten dat er op die plek direct twintig Nederlanders doodgeschoten moesten worden en dat deze maatregel eveneens gold voor de Pleinweg. Rest, die ook nu weer commandant van het executiepeloton was, verklaarde dat, nadat de schoten geklonken hadden en het executiepeloton afgemarcheerd was,

de ontzielde lichamen van de slachtoffers achter gebleven waren.¹⁰⁸ (zie bijlage 4) Op beide plaatsen moesten de lijken onder bewaking van de Nederlandse politie de hele dag blijven liggen, zodat iedere voorbijganger kon zien dat de bezetter geen enkele tegenstand toeliet. Onder de twintig slachtoffers van de Pleinweg bevonden zich drie politiemannen. Eén van hen was de Haagse rechercheur F. Reitsma. De andere twee, C. van den Broek en F. Lam, waren beiden werkzaam geweest bij de Rotterdamse politie en hadden deelgenomen aan verzetsactiviteiten. Het vermoeden bestaat dat de toenmalige commandeur van de Ordepolitie, J.C. Tetenburg, een rol gespeeld heeft bij de aanhouding van Lam. Voor het verzet was Tetenburg een zeer gevaarlijke tegenstander geworden, zodat men besloot maatregelen te nemen.¹⁰⁹ Op 31 maart 1945 verliet de majoor het politiebureau Hoflaan. Op het moment dat hij op zijn motorfiets wilde wegrijden passeerden twee wielrijders, waarvan er één enkele malen in de richting van Tetenburg schoot. Tetenburg werd door twee kogels in het hoofd geraakt en overleed ter plaatse.

Na de aanslag werden direct alle politieafdelingen en (Duitse) instanties gewaarschuwd.¹¹⁰

Eerste herdenkingsmonument aan de Pleinweg
 Later werd die monument vervangen door 'de
 Vallende Ruiters'.

J.C. Tetenburg, commandeur van de Ordepolitie,
 werd op 31 maart 1945 nabij het politiebureau
 Hoflaan door het verzet doodgeschoten.

Wölk kreeg via Scholz bericht dat de Nederlandse politiebeambte majoor Tetenburg tijdens de uitoefening van zijn dienst door illegale werkers op straat voor het politiebureau aan de Hoflaan was doodgeschoten. Scholz beschouwde Tetenburg als een directe medewerker van de Wehrmacht en had daarom het gebeuren direct gemeld aan Rauter, waarbij Scholz had verzocht, strenge represaillemaatregelen te nemen. Enkele dagen later belde Scholz Wölk op en deelde hem mede, dat hij van Rauter het bevel had ontvangen, om als represaille op de plaats van de aanslag twintig reeds ter dood veroordeelde Nederlanders door de Orpo te laten doodschieten. Voor deze twintig Nederlanders moest de dienst van Wölk zorgen. Burghoff kreeg van Wölk opdracht om hem de dossiers voor te leggen van twintig arrestanten tegen wie 'Sonderbehandlung' (doodstraf) was uitgesproken.¹¹¹ Burghoff voldeed hieraan en leverde uit voorraad de gevraagde dossiers, waaronder die van de verzetsstrijder uit Heijplaat, A. den Toom. Op 3 april 1945 vond aan de Hoflaan het zoveelste drama plaats. Twintig Nederlanders werden door het vuurpeloton van Rest van het leven beroofd en daarna aan de Rotterdamse politie overgedragen. Wederom moesten de lichamen een dag blijven liggen. De Nederlandse leden van de Orpo werden verplicht om ook aan dit executiepeloton mee te doen, zodat zij wederom op hun eigen landgenoten moesten schieten. Het Nederlandse lid van het executiepeloton, Eppe O., legde na de bezetting een schokkende verklaring af, waarin hij verklaarde dat hij zelf deel had uitgemaakt van de executiepelotons, die in maart en april 1945 bij drie gelegenheden telkens twintig Nederlanders hadden neergeschoten, namelijk op het Hofplein, de Pleinweg en de Hoflaan. De pelotons bestonden bij die gelegenheden uit veertig man. Bij zijn weten had nooit één van de Nederlandse wachtmeesters geweigerd of geprotesteerd om aan een vuurpeloton deel te nemen. Wel had O. vaak tegen de Duitse manschappen van het steunpunt gezegd dat men Nederlanders niet op Nederlanders moest laten schieten. De Duitsers, met wie hij hierover sprak, waren het daarmee eens en O. wist, dat Rest er ook zo over dacht. O. zag in, dat hij slecht gehandeld had tegenover zijn vaderland en tegenover de Nederlanders, die hij had neergeschoten en hij had daarover diep berouw. O. merkte nog op dat hij pas achttien jaar was toen hij in dienst trad bij de Orpo. In een latere verklaring gaf O. toe aan nog drie executies te hebben deelgenomen.¹¹²

De verklaringen van de overige Nederlanders kwamen nagenoeg overeen. Willem K. was eveneens bij circa zeven terechtstellingen betrokken geweest en verklaarde hoe het peloton te werk was gegaan. Volgens K. bedroeg de afstand tussen het peloton en de slachtoffers ongeveer vijf meter. Op ieder slachtoffer werd door twee manschappen van het peloton geschoten. Zij hadden opdracht om op de hartstreek aan te leggen. Het peloton werd telkens gecommandeerd door Rest. Hij commandeerde het peloton direct na het salvo rechtsomkeert te maken. Na terugkomst in het Stützpunkt kreeg elk lid van het vuurpeloton een glas jenever. De afstand tussen het peloton en de slachtoffers was zo klein, dat het volgens K. geen kunst was om de slachtoffers te raken. Op de vraag of K. er geen bezwaar tegen had gehad om bij deze executies betrokken te zijn geweest, antwoordde hij dat dit inderdaad het geval was, maar dat zij pas toen zij van het Stützpunkt afmarcheerden wisten dat de executie zou plaatsvinden.¹¹³

De medewerking aan executies door de voormalige Nederlandse politiemannen bleef

niet beperkt tot Rotterdam. Dirk Willem Jan L. had altijd gedacht dat de oorlog tussen Nederland en Duitsland met de capitulatie van Nederland was afgelopen. Zijn vader was sinds 1933 lid van de NSB. Zelf was hij in 1942 lid geworden, omdat de beginselen hem aantrokken. Hij bekende dat hij in Rotterdam in september 1944, terwijl hij Nederlander was, vrijwillig was toegetreden tot de Orpo. Hij beschouwde deze politie niet als Duitse krijgsdienst, maar als Duitse staatsdienst. L. wist ook niet dat delen van de Orpo aan het front vochten. Hij bekende verder dat hij tussen oktober 1944 en mei 1945 in Rotterdam, opzettelijk, en vrijwillig ten voordele van de Duitsers, als wachtmeester bij de Orpo, deel had uitgemaakt van een vuurpeloton. Hij had daardoor tezamen en in vereniging met enige Nederlandse en Duitse collega's op het Hofplein, de Hoflaan, de Pleinweg en op de Schietbaan aan de Kralingseweg, Nederlanders, die door of vanwege het Duits burgerlijk of militair gezag waren gearresteerd, doodgeschoten. L. wist niet of die Nederlanders een strafproces achter de rug hadden. Wel werd hen voor de executie aan de Hoflaan medegedeeld, dat het een represaillemaatregel betrof. Behalve bij vorengenoemde executies was hij in het najaar van 1944 ook nog tweemaal betrokken geweest bij executies in Scheveningen en had daar zelfs nog meegeholpen om voor de slachtoffers een graf te delven. Naar schatting had hij meegewerkt aan de executie van ruim zeventig Nederlanders.¹¹⁴

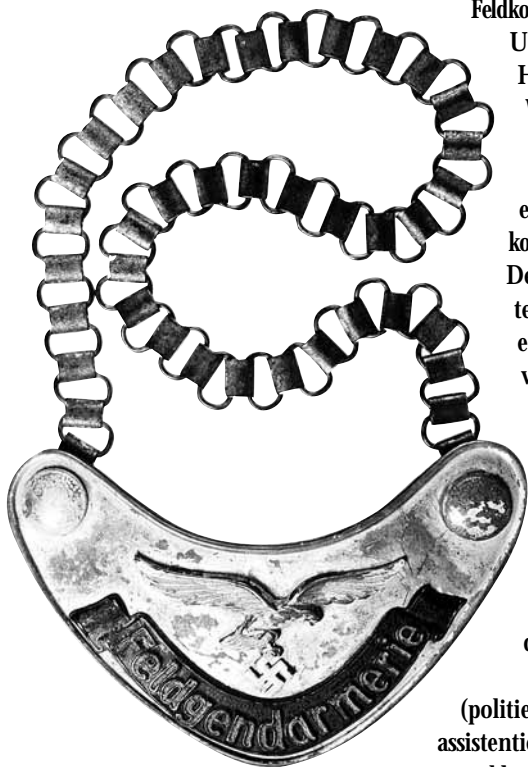
6.5 OVERIGE POLITIE-EENHEDEN IN ROTTERDAM

De Orpo was een Duitse politiemacht die mede de orde in Nederland moest handhaven. Voor de handhaving van de orde en discipline binnen de verschillende Duitse legereenheden waren speciale politie-eenheden verantwoordelijk, die ook in Nederland gestationeerd werden.

Feldgendarmerie

Elk onderdeel van het Duitse leger had haar eigen militaire politie-eenheid, waarvan de Luftwaffe Feldgendarmerie de kleinste organisatie was. De manschappen van deze eenheid deden alleen dienst bij de grondtroepen van de Duitse luchtmacht. De Duitse landmacht-onderdelen konden beschikken over de Heer Feldgendarmerie. Met deze laatste politie-eenheid had de Rotterdamse politie het meest te maken. Over het algemeen droegen de militaire politieagenten het uniform van het onderdeel waarbij ze dienden. De enige verschillen waren de kleur van het Duitse politie-embleem op de linkermouw en de rangonderscheidingstekens, maar het meest opvallende detail was wel de borstplaat.¹¹⁵ Deze plaat, in de vorm van een halve maan, was voorzien van een grove ketting en werd om de hals gedragen. Hierdoor kregen de leden van de Feldgendarmerie al snel de bijnaam; 'kettinghonden'.

Het bureau van de chef van de Feldgendarmeriekommandantur voor Noord-Frankrijk, België en Nederland was in Brussel gevestigd. Nederland was verdeeld in de drie

Borstplaat van de Feldgendarmarie Luftwaffe.

Feldkommandanturen Nord, West en Sud. De Feldkommandantur Utrecht omvatte het gebied Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Gelderland, in welk gebied de Wehrmachts- en Ortskommandanturen gevestigd waren. De afdeling Feldgendarmarie, behorende tot de Wehrmachtskommandantur bedroeg meestal 26 tot 40 man en de afdeling Feldgendarmarie behorende tot de Ortskommandantur varieerde van 8 tot 16 man.

De Feldgendarmarie was de opsporingsdienst voor gedeserteerde militairen en hield controles op straat, in treinen en lokaliteiten en was daarnaast belast met het opsporen van geslachtszieke vrouwen, het begeleiden van gevangentransporten naar gerechten, het verrichten van onderzoeken in strafzaken binnen de Wehrmacht, hield verkeerscontroles en trad als verkeersregelaar op bij verplaatsing van troepen. De Feldgendarmarie kwam pas met burgers in aanraking wanneer een feit begaan was tegen de Wehrmacht of een feit in samenwerking met militairen van de Wehrmacht gepleegd was.¹¹⁶

Vanwege de krappe personeelsbezetting bij de Duitse (politie)instanties moest de Rotterdamse politie regelmatig assistentie verlenen.¹¹⁷ Volgens de dag- en nachtrappen was vooral het rondbrengen van ontbiedingen, waarin burgers werd aangezegd om zich op een bepaalde dag en tijd te vervoegen bij de Sipo, Feldgendarmarie of Duitse rechtbank, een veel voorkomende taak en dit bezorgde de politie geen al te beste naam, omdat zij vooral door deze activiteiten werd gezien als een verlengstuk van de bezetter.¹¹⁸ Het overbrengen van arrestanten voor de Feldgendarmarie was een andere taak waarmee de politie werd opgezadeld, zoals op 2 november 1942, toen twee agenten van het bureau Sandelingplein moesten assisteren bij de aanhouding van een Duitse deserteur en die door hen vervolgens vanaf de Veerlaan 54 moest worden overgebracht naar het Huis van Bewaring.¹¹⁹ In september 1943 kreeg de Rotterdamse politie van Rauter een zogenaamd Einsatzbefehl. Dit hield in dat op 26 en 27 september 1943 een aantal agenten opdracht kreeg om de Feldgendarmarie te assisteren. Zij moesten beide dagen in verschillende straten in het westen en centrum van de stad posten betrekken, in verband met het passeren van auto's met Duitse officieren.¹²⁰

Soms werd de Duitse politie ook zonder voorafgaand verzoek of bij toeval geholpen. Dit laatste gebeurde eind september 1943, nadat surveillerende agenten zagen dat een man een pak in het water van de Waalhaven gooide. Na enig viswerk bleek het pak een Duits uniform te bevatten en de man, die geprobeerd had zich ervan te ontdoen, een Duitse

deserteur was. De man werd hierop overgegeven aan de Feldgendarmerie waardoor zijn lot bezegeld was, want op desertie stond in de meeste gevallen de doodstraf of strafoverplaatsing naar het Oostfront, wat meestal hetzelfde resultaat had.¹²¹ In september 1944 droeg de Feldgendarmerie vier Franse meisjes aan de Vreemdelingendienst over. Deze meisjes waren met een Duits militair onderdeel meegereisd. De Vreemdelingendienst moest de terugkeer naar Frankrijk regelen.¹²²

In het laatste jaar van de bezetting en vooral na september 1944 groeide het aantal misdrijven, waarbij Duitse militairen betrokken waren. Ook zij zagen het einde naderen en wilden zich nog op alle mogelijke manieren bevoordelen of het karige rantsoen aanvullen. Op 15 oktober 1944 pleegden Duitse militairen een overval op een zuivelwinkel aan de Houtlaan. De melding kwam via de Feldgendarmerie bij de politie binnen, die het onderzoek aan de Recherche overdroeg, omdat de burens na de overval kazen en andere levensmiddelen uit de winkel hadden weggenomen. Diezelfde dag kreeg de Rotterdamse politie nog enkele malen met de Feldgendarmerie te maken. Allereerst kwam omstreeks 20.00 uur het verzoek binnen of de politie de volgende dag zes politiemannen kon leveren voor het uitvoeren van een actie. Zij moesten zich om 07.30 uur bij de Feldgendarmerie melden. De reden van de actie werd niet genoemd. Dit gold wel voor het verzoek dat anderhalf uur later gedaan werd. Hierbij ging het om twintig politiemannen, die zich die nacht om 03.00 uur moesten melden aan het bureau Charlois voor een gezamenlijke controle met de Feldgendarmerie op valse autopapieren.¹²³

Ondanks al deze verzoeken maakten de Rotterdamse agenten geregeld dankbaar gebruik van de Feldgendarmerie. Tijdens interviews gaven enkelen zelfs toe soms blij te zijn geweest met de aanwezigheid van deze militaire politiemannen. Vooral bij problemen in de uitgaansgelegenheden kwam de samenwerking vaak goed van pas. Wanneer Nederlandse agenten bijvoorbeeld probeerden Duitse militairen uit cafés te verwijderen lukte dit vaak niet, omdat de militairen zeiden niets met hen te maken te hebben. Werd hierna de hulp van de Feldgendarmerie ingeroepen, dan was het probleem spoedig opgelost. Vaak was dreigen met de Feldgendarmerie al voldoende. Eén van de geïnterviewden had eens aan een lid van de Feldgendarmerie gevraagd waarom zij zoveel invloed hadden op de Duitse militairen. Hij kreeg toen te horen dat dit te maken had met hun positie binnen de Duitse krijgsmacht. Elk lid van de Feldgendarmerie stond tijdens de uitoefening van zijn dienst één rang boven degene waarmee hij te maken had, waardoor het kon gebeuren dat een officier bevelen moest opvolgen van iemand, die normaal gesproken een lagere rang had dan hemzelf.

Op 27 december 1944 waren drie personen, waarvan er één het uniform van de Wehrmacht droeg, de woning aan het Middellandplein 38b binnengedrongen. De politie werd van dit feit op de hoogte gebracht, waarna een opperwachtmeester en wachtmeester ter plaatse een onderzoek instelden en drie personen aantroffen. De Duitse militair zei dat hij in opdracht van zijn meerdere een huiszoeking verrichtte, omdat de bewoner als zwarte handelaar bekend stond. De Feldgendarmerie was inmiddels ook gewaarschuwd. Hoewel de burgers konden ontkomen, hadden de politiemannen kans gezien de militair te bewegen om mee te gaan naar het bureau. Onderweg zag de militair de Feldgendarmerie en nam direct de benen.

De opperwachtmeester schoot op de vluchtende militair, maar de Feldgendarmerie schoot daarop op hem, waarbij de politieman niet geraakt werd. De militair kon ontkomen en na onderzoek bleek dat een geldkistje, met daarin een geldbedrag van f 15.000,- vermist werd. De Feldgendarmerie nam vervolgens het onderzoek over.¹²⁴

Om het contact tussen de Feldgendarmerie en de Rotterdamse politie tot stand te brengen en te houden, werd met ingang van augustus 1940 agent B. de Rave vanuit het korps bij de Feldgendarmerie gedetacheerd. De Rave verklaarde na de bevrijding dat dit niet op vrijwillige basis gebeurd was. De verzoeken om terug te mogen keren naar zijn oude werkplek werden telkens afgewezen. Het huwelijk met een Duitse vrouw en zijn kennis van de Duitse taal waren waarschijnlijk de oorzaak van zijn detachering. De werkzaamheden bestonden hoofdzakelijk uit het optreden als tolk en uit administratief werk. De Rave was onder andere belast met het in- en uitschrijven van arrestanten in het daarvoor bestemde arrestantenboek. Volgens eigen zeggen werd hij hierdoor in de gelegenheid gesteld personen in vrijheid te krijgen. Eenmaal in de week stelde de commandant van de Feldgendarmerie, Stube, vast wie voor vrijlating in aanmerking kwam en plaatste dan een kruisje achter de desbetreffende namen. De Rave plaatste zelf af en toe ook kruisjes achter de namen en schreef hierna de ontslagbriefjes, die hij op de juiste momenten liet ondertekenen door de commandant. Vier weken voor de bevrijding werd de fraude ontdekt, waarna De Rave direct ontslagen werd.

Dit was niet voor het eerst dat men kritiek had op zijn functioneren. In 1942 werd De Rave in het Amsterdamse Carlton hotel als verdachte voor het Luftwaffekriegsgericht gedaagd, omdat hij als tolk van het Kriegsgericht op de Noordsingel door onjuiste voorstelling van zaken een veroordeling bewerkstelligd had van een Duitse soldaat, die iemand in Puttershoek had doodgeschoten. De Rave werd vrijgesproken, maar gebruikte het geval om van de functie als onbezoldigde tolk voor het Kriegsgericht ontheven te worden. Het tolkenwerk werd overgenomen door H.S. Ehrismann, die als administratief ambtenaar werkzaam was bij het vertaalbureau van de Rotterdamse politie. Ehrismann moest onder andere optreden als tolk bij het Marinekriegsgericht, hetwelk werd gehouden aan de Heemraadssingel 317. De zaken welke daar werden behandeld, waren tegen leden van de Kriegsmarine gericht, die zich op de een of ander wijze ten opzichte van Nederlandse burgers misdragen hadden. Ehrismann moest de getuigenverklaringen van Nederlandse burgers vertalen. Na de bevrijding moesten De Rave en Ehrismann zich verantwoorden voor de Zuiveringscommissie. Na onderzoek kwam de commissie tot de conclusie dat het optreden van Ehrismann als tolk kon worden beschouwd als een gewone werkzaamheid, welke hij uit hoofde van zijn dienst moest vervullen. Vandaar adviseerde de commissie geen zuiveringsmaatregelen tegen hem te nemen.¹²⁵ Bij De Rave lag dat iets anders. Over hem was één schriftelijke klacht binnengekomen, die was opgesteld door zijn buurvrouw en betrekking had op vermeende contacten met hoge Duitse officieren en daarnaast dat de functie bij de Feldgendarmerie hem geen windeieren gelegd zou hebben. De Rave weerlegde in een uitgebreid rapport alle beschuldigingen en was van mening dat zijn burens, waarmee hij in onmin leefde, wraak op hem wilden nemen. Volgens de Zuiveringscommissie bleek uit de stukken niet, dat De Rave zich politiek niet op het juiste standpunt gesteld zou hebben. Gezien zijn moeilijke positie tijdens

de bezetting en het feit dat tegen hem van geen enkele andere zijde een klacht was ingediend, waren zij van oordeel, dat tegen hem geen maatregelen genomen moesten worden.¹²⁶

Geheime Feldpolizei

Een andere militaire politie-eenheid waarmee de politie te maken kon krijgen was de Geheime Feldpolizei (GFP). Deze militaire inlichtingendienst was op 21 juli 1939 in opdracht van Generaloberst W. Keitel, chef van het Oberkommando der Wehrmacht (OKW), geformeerd.¹²⁷ Het doel en de taak van de GFP was beveiliging van het front tegen spionage en sabotage. De GFP trad daarom ook alleen maar op in een strook achter het front. Er bestonden twee afdelingen van de GFP namelijk de GFP-Luftwaffe en de GFP-Heeres. De GFP-Luftwaffe beveiligde de troepen van de luchtmacht, waartoe de eigenlijke vliegdiens, de luchtafweer en de valschermtroepen behoorden, terwijl de GFP-Heeres de overige afdelingen van het Duitse leger beveiligde. Normaal gesproken was de GFP een geheel zelfstandig werkende organisatie en had dan ook niets te maken met de Sipo of de SD. De bevelen voor de GFP kwamen rechtstreeks van de hogere leiding van de GFP. Indien door de GFP een onderzoek was ingesteld werd het betreffende proces-verbaal gezonden naar het OKW en nadat bij het OKW was nagegaan of in andere sectoren van het front sabotage of spionage had plaatsgevonden, hetwelk met de in het proces-verbaal omschreven feiten verband hield, dan werd het proces-verbaal weer teruggezonden naar de GFP, die het daarna met de verdachten ter beschikking stelde van de Sipo onder wie het desbetreffende gebied ressorteerde. Voor de in Nederland gestationeerde eenheden van de Wehrmacht was de GFP-gruppe 9 verantwoordelijk. De staf van deze groep bevond zich in Scheveningen en was ondergebracht bij de Abwehrstelle Holland.¹²⁸

Volgens de rapporten kreeg de Rotterdamse politie in het begin van de bezetting te maken met manschappen van de GFP. Dit is begrijpelijk, omdat Rotterdam tegen alle verwachtingen in frontgebied was geworden. Voor de Vreemdelingendienst werd op 16 juni 1940 nog een zeeman van de GFP overgenomen, maar dit was een uitzondering want enkele maanden na de capitulatie van het Nederlandse leger was de GFP niet meer actief.¹²⁹ BdS Harster had half september 1940 een voorstel bij Heydrich ingediend om in verband met het toenemend aantal nieuwe legereenheden de GFP opnieuw in Nederland in te zetten. Heydrich antwoordde dat zolang Nederland onder burgerbestuur stond en niet opnieuw tot frontgebied benoemd was, de GFP geen enkele bevoegdheid had. Alleen ter voorbereiding op de invasie in Engeland mochten ze zich binnen de troepen ophouden.¹³⁰ Tot het naderen van het front, eind 1944, werd daarom weinig vernomen van deze geheime politie-eenheid. De eerste berichten over de aanwezigheid van de GFP komen uit Dordrecht, waar eind november 1944 zes á zeven leden van de Geheime Feldpolizei 743 Luftwaffe gestationeerd werden. Deze situatie duurde kort, want midden december kregen zij bevel om naar Utrecht te gaan. Uit een rapport van de Recherche blijkt de aanwezigheid van de GFP in de omgeving van Rotterdam. Op maandag 22 januari 1945 verschenen bij een veehouder aan de Ringdijk 130 in Rotterdam-Schiebroek een drietal in burger geklede personen, die namens de directie

van de Twentse bank boter en andere levensmiddelen kwamen opeisen. Toen de veehouder hieraan niet wilde voldoen, trokken twee personen een pistool en bedreigden de veehouder hiermee. De veehouder zag kans om naar de stal te vluchten, maar werd door het tweetal, dat in het bezit was van een vuurwapen, gevolgd en ingehaald. De derde persoon had inmiddels de vrouw van de veehouder met een gummistok mishandeld. Op haar hulpgeroep was een buurman afgekomen en deze had een van de overvallers met een hamer neergeslagen. Nadat de politie gewaarschuwd was konden twee agenten van het bureau Straatweg een van de overvallers aanhouden. De eveneens ter plaatste verschenen GFP arresteerde de neergeslagen man. De derde man kon ontkomen. De beide gearresteerde mannen werden door de GFP in bewaring gesteld en de zaak werd verder door hen behandeld.¹³¹

Marine-Küsten-Polizei

Hoewel de Rotterdamse haven door de bezetting veel van haar glans verloren had, was zij voor de Kriegsmarine belangrijk. In de Waalhaven verrees onder andere een basis voor snelboten en onderzeeërs. Voor beveiliging en toezicht waren speciale onderdelen in de haven gestationeerd. Begin 1940 werd een groot aantal beambten en reservisten van de Wasserschutzpolizei overgeplaatst naar de Kriegsmarine. Hiermee werd het derde politieonderdeel van de Duitse krijgsmacht, de Marine-Küsten-Polizei (MKP), samengesteld.¹³² Ongeveer 35 officieren en 650 wachtmeesters werden verdeeld over de in Noorwegen, Denemarken, Nederland, België en Frankrijk gevestigde Küsten- und Hafenerüberwachungsstellen. De sterkte van de MKP was gering in vergelijking met die van de Feldgendarmerie bij het Duitse leger, want dit laatste onderdeel was opgebouwd uit 280 officieren en 7879 wachtmeesters.¹³³ De MKP was belast met de veiligheid in de kustgebieden en hield daarnaast toezicht op het gedrag en discipline van het marinepersoneel. Hierdoor was de MKP in feite de Feldgendarmerie van de Kriegsmarine. In Rotterdam was aan de Veerkade 7 de Hafenerüberwachungsstelle gevestigd, waaraan hoogstwaarschijnlijk ook een aantal manschappen van de MKP verbonden was. Op 9 juni 1943 rapporteerden de opperwachtmeesters P. de Schipper en J.M. van Hal van het bureau Oostervantstraat dat zij omstreeks 01.30 uur in café Hudsonstraat de caféhouder op verzoek van de Streifendienst der Deutsche Kriegsmarine hadden aangehouden, omdat hij ondeugdelijke sterke drank (houtgeest) aan Duitse matrozen zou hebben verkocht, die daardoor ziek zouden zijn geworden. Vanaf dat pand werd de caféhouder overgebracht naar het hoofdbureau en ter beschikking gesteld van de Feldgendarmerie.¹³⁴ Waarschijnlijk werd met de Streifendienst de MKP bedoeld of maakte daar deel van uit, want de leden van de MKP droegen het uniform van de Kriegsmarine, met als herkenningsteken een mouwband met daarop de tekst 'Marine-Küsten-Polizei' en een borstplaat, die van dezelfde tekst voorzien was. Omdat de MKP hoofdzakelijk vanaf het land opereerde en toezicht vanaf het water eveneens noodzakelijk was, werd naast de Nederlandse politie te water de Duitse Wasserschutzpolizei in Nederland gestationeerd.¹³⁵

Wasserschutzpolizei

In augustus 1941 werden dertig politiebeamten van de Wasserschutzpolizei (wsp) Hamburg naar Rotterdam overgeplaatst en daar als Wasserschutzkommando Niederlande gestationeerd. De vloot bestond uit twee patrouilleboten. Het bureau van de wsp was gevestigd aan de Veerkade 7, waar ook de Hafenerüberwachungsstelle en het Deutsche Seemannsamt kantoor hielden. De wsp was onderdeel van de Orpo en in feite Orpo op water. Major der Polizei K. Jakob had de leiding over de Hafenerüberwachungsstelle Rotterdam en was chef van alle wsp-beamten in Nederland. Hij was sinds 1933 werkzaam bij de Hafener- und Schiffahrtspolizei in Hamburg. Rivierleutnant J. Zacher was sinds 1921 werkzaam bij de waterpolitie in Hamburg. Hij werd belast met de leiding van het wsp-bureau Rotterdam en het Deutsche Seemannsamt. De manschappen hadden 24 uur dienst en 24 uur vrij. Naast patrouillediensten op de Maas en in de haven bestonden de werkzaamheden hoofdzakelijk uit bewakingsdiensten van de in de haven liggende marineschepen ter voorkoming van sabotage en controle op binnenkomende en uitgaande Duitse schepen. Buiten Rotterdam had de wsp steunpunten in Dordrecht, Zwolle, Groningen en Delfzijl. Tot oktober 1944 was de wsp in Rotterdam actief. Hierna werd het Kommando verdeeld over Zwolle en Groningen.¹³⁶

1942. Bureau van de 'Wasserschutzpolizei' en het 'Seemannsamt' aan de Veerkade 7.

Wachtpost van de 'Wasserschutzpolizei' voor de ingang aan de Veerkade.

Gerhard Schubert werd in augustus 1941 op 21-jarige leeftijd als lid van de Hamburgse 'Wasserschutzpolizei' overgeplaatst naar Rotterdam.

Patrouillevaartuig van de 'Wasserschutzpolizei' in de Rotterdamse haven. aan de Veerkade.